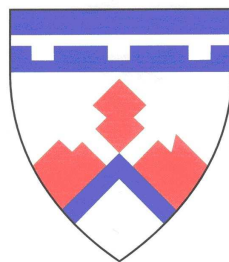

**REPUBLIKA SRPSKA
OPŠTINA MILIĆI**

N A C R T

S T R A T E G I J A

**RAZVOJA POLJOPRIVREDE NA PODRUČJU OPŠTINE MILIĆI
ZA PERIOD 2010. – 2015. GODINA**

Milići, 2009. godine

U V O D

1. POLAZNE OSNOVE I PRINCIPI ZA IZRADU STRATEGIJE

Polazne osnove za izradu Strategije razvoja poljoprivrede na području opštine Milići su:

- Strategija razvoja poljoprivrede je segment Strategije razvoja zasnovane na poštovanju ljudskih prava 2005-2010. godina.
- Raspoloživi rasursi u poljoprivredi koji se analiziraju i vrednuju u kontekstu traženja rješenja za brži i ravnomjerniji razvoj područja opštine.
- U vrednovanju uslova i ograničenja koji su relevantni za razvoj poljoprivrede primjenjuje se metod SWOT analiza.
- Na osnovu definisane misije i vizije utvrđuju se opšti i posebni ciljevi Strategije, kao i metode i sredstva za njihovu realizaciju.
- Strategija je dokument dinamičnog karaktera, što znači da se u planskom periodu može mjenjati i dopunjavati.

Izrada Strategije razvoja poljoprivrede se zasniva na dva principa:

PRVI PRINCIP – Obezbeđenje povoljnih infrastrukturnih i drugih uslova za razvoj poljoprivrede i drugih djelatnosti koje bitno utiču na bolji život stanovnika opštine. To praktično znači da je potrebno stvoriti takav ambijent i preduzetničku atmosferu koji će omogućiti da se raspoloživi rasursi i stečena znanja iz ove oblasti prevedu u razvojne programe i projekte.

DRUGI PRINCIP – Podrazumijeva aktivno učešće svih relevantnih faktora u izradi Strategije (predstavnici javnog sektora, biznis sektora i civilnog sektora, kao i drugi zainteresovani subjekti).

U tom cilju potrebno je da se u ovaj proces uključe registrovana poljoprivredna gazdinstva, udruženja iz oblasti agrara, veterinarske stanice, preduzeća za preradu i uskladištenje poljoprivrednih proizvoda i dr.

Podaci za izradu Strategije prikupljeni su od ovlaštenih opštinskih i republičkih organa, od jednog broja poljoprivrednih proizvođača, udruženja i preduzetnika, kao i od stručnih ljudi opštine.

Strategiju razvoja poljoprivrede trebalo bi da realizuju prvenstveno ljudi koji žive na području opštine, mladi poljoprivrednici, preduzetnici, udruženja, kao i zainteresovani investitori van područja opštine.

U prvom dijelu ovog dokumenta analizirani su uslovi i ograničenja za razvoj poljoprivrede na području opštine i oni su klasifikovani u pet (5) osnovnih grupa:

- agroekološki
- demografski
- tehničko-organizacioni
- društveno-ekonomski i
- tržišni

Svodna ocjena navedenih uslova i ograničenja urađena je primjenom SWOT analize.

U drugom dijelu Strategije razvoja poljoprivrede do 2015. godine sadržano je sledeće:

- Definisani su vizija, misija, opšti i posebni ciljevi Strategije.
- Predloženi su pravci razvoja u stočarstvu, voćarstvu, proizvodnji ratarskih kultura, povrća, u alternativnim granama poljoprivrede i preradi poljoprivrednih proizvoda.
- Definisani su programi i projekti u navedenim granama i linijama poljoprivredne proizvodnje.

Kod projektovanja i predlaganja rješenja za pojedine grane i linije, prednost je data savremenim oblicima organizovanja koji su primjereni tržišnoj privredi (privatna poljoprivredna gazdinstva, udruženja, mala i srednja preduzeća), kao i drugi kooperativni oblici organizovanja.

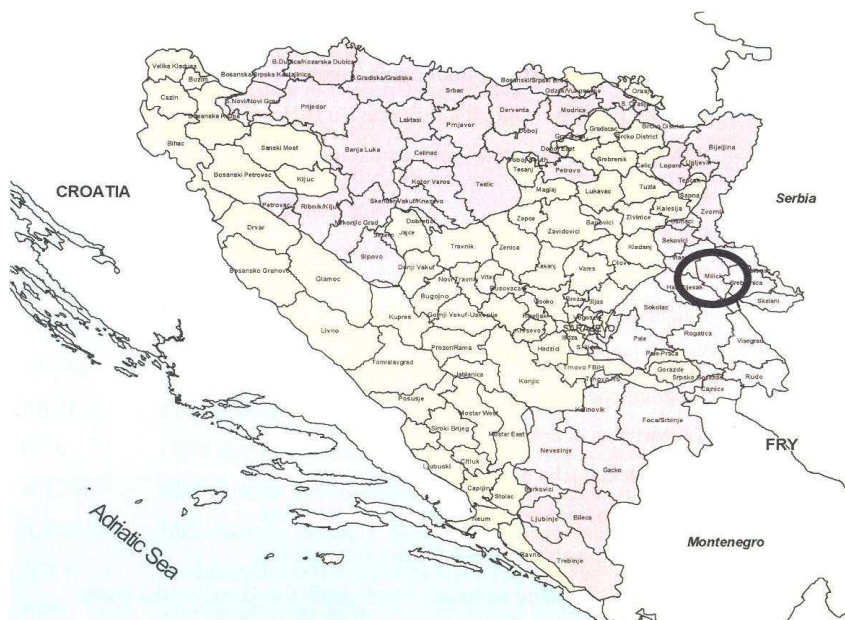
Na kraju ovog dokumenta definisani su uslovi koji su neophodni za realizaciju istog.

2. OSNOVNI PODACI O OPŠTINI MILIĆI

Opština Milići je locirana u istočnom dijelu Bosne i Hercegovine u entitetu Republika Srpska i zauzima centralni dio regije Birač. Nalazi se na magistralnom putu M-19 Sarajevo – Beograd, čini tranzitnu vezu između sarajevsko-romanijsko-birčanske i sembersko-majevičke regije i saobraćajnu vezu preko Zvornika i Bratunca sa Srbijom.

Kroz područje opštine prolazi i regionalni put Milići-Srebrenica preko Zelenog Jadra i sa ove saobraćajnice se ostvaruje veza sa Srbijom. Sa ove dvije komunikacije odvajaju se lokalni putevi koji povezuju sva sela i zaseoke na opštini.

Opština se prostire na površini od 285 km² brdsko-planinskog zemljišta od 200-1500 m nadmorske visine.

2.1. PRIRODNI RESURSI

Opština Milići raspolaže značajnim prirodnim resursima, prije svega rudnim i šumskim bogatstvima, obradivim zemljištem, pašnjacima i livadama i riječnim potencijalom.

- Ležišta ruda i minerala

Pored rude boksita koja je dominantna kao resurs, opština raspolaže i drugim mineralnim sirovinama, a to su:

Krečnjak, kvarcni pijesak, siga, sigasti pijesak, zeleni tuf itd.

Istraživačko – eksploatacioni prostor rude boksita proteže se u dužini od oko 30 km, od granice sa opštinom Vlasenica na zapadu, pa do granice sa opštinom Srebrenica na istoku. Procjenjuje se da rezerve rude boksita iznose oko 15.000.000 tona, a eksploatacione rezerve krečnjaka oko 3.500.000 tona.

- Šumsko zemljište

Područje opštine je pokriveno sa 17.722 ha šume od kojih su 12.053 ha u državnom vlasništvu, a 5.219 ha u privatnom vlasništvu. U strukturi šuma visoke šume sa prirodnom obnovom su zastupljene sa 50%, dok su sve ostale vrste šuma zastupljene takođe sa 50%.

- Poljoprivredno zemljište

Prema katastarskim podacima opština Milići raspolaže sa sledećom strukturom zemljišta:

- Oranica	4.548 ha
- Livada	2.951 ha
- Pašnjaci	1.750 ha
- Voćnjaci	631 ha
- Neplodno	910 ha

Iz strukture prikazanog zemljišta vidi se da opština ima značajan poljoprivredni potencijal, a i mogućnosti za intenzivniji razvoj ratarske proizvodnje, stočarstva i voćarstva.

- Riječni potencijal

Riječni potencijal na području opštine je značajan i čine ga pet rijeka i mnogo potoka i potočića koji presjecaju područje opštine i omogućavaju kvalitetno snabdijevanje stanovništva pitkom vodom, snabdijevanje vodom za potrebe poljoprivredne proizvodnje kao i značajan potencijal za izgradnju mini hidrocentrala.

2.2. PRIVREDA, KOMUNALIJE I EKOLOGIJA

Privreda opštine je bazirana najvećim dijelom na eksploataciji i preradi prirodnih bogatstava. Intenzivan razvoj opština doživljava u zadnje četiri decenije i to prvenstveno kao rudarski centar. Nosilac ekonomskog razvoja opštine je AD „Boksit“ čija je osnovna djelatnost bazirana na proizvodnji rude boksita, proizvodnji i preradi nemetalnih sirovina, proizvodnji hrane, uslužnim djelatnostim iz oblasti saobraćaja, mašinstva, građevinarstva, ugostiteljstva i turizma i na prometu energenata i ostalih roba. Iskorištavanje šumskog potencijala zasnovano je najvećim dijelom na primarnoj preradi drvnih sortimenata organizovanoj u nekoliko privatnih preduzeća, a u zadnje vrijeme sve veća pažnja se poklanja višim fazama obrade drveta (AD „Intal“- proizvodnja montažnih kuća, D.O.O. „Savox“ – proizvodnja građevinske stolarije, D.O.O. „Samatini“- proizvodnja troslojnog parketa).

AD „6. avgust“ čija je osnovna djelatnost takođe bila primarna prerada drveta, se nalazi u stečajnom postupku, koji bi se trebao relativno brzo okončati.

Jedan dio privrednih subjekata se bavi uslužnim djelatnostima iz oblasti prometa roba i usluga na veliko i malo, ugostiteljstvom i proizvodnjom hrane. Proizvodnjom hrane u ovom trenutku se ozbiljnije bave D.O.O „Mileks“ i Sektor poljoprivrede A.D. „Boksit“, kao i jedan broj malih individualnih proizvođača. Poljoprivreda je vrlo perspektivna grana privrede, ali je u predratnom periodu bila potisnuta u drugi plan, jer je oslonac ekonomskog razvoja bila rudarska proizvodnja. I danas je poljoprivreda na niskom stepenu razvoja i vrši se najvećim dijelom na ekstenzivan način sa proizvodnjom prije svega za sopstvene potrebe.

Kroz Strategiju razvoja poljoprivrede ovoj oblasti treba posvetiti značajnu pažnju, usmjeriti proizvodnju na one grane poljoprivrede, koje su u skladu sa raspoloživim prirodnim potencijalom najprofitabilnije (stočarstvo, voćarstvo) i za koje se mogu najracionalnije koristiti podsticajna sredstva iz Budžeta Opštine, RS i drugih investitora.

Za izradu ovog dokumenta koristiće se i projekat FAO – Inventar stanja zemljišnih resursa sa digitalnom bazom podataka, a koji je rađen 2004-2005. godine u saradnji sa OUN-a.

Opština još uvijek nije kvalitetan servis potencijalnim investitorima. Ne postoji industrijska zona sa neophodnom infrastrukturom, proces dobijanja dozvola za bavljenje određenom djelatnošću je prilično pojednostavljen, ali još uvijek ne u dovoljnoj mjeri, ne postoji dovoljno povoljnih institucionalnih mehanizama za podršku biznisu. Usluge banaka i mikro-kreditnih organizacija koje pružaju podršku biznisu su za sada prilično visoke i nepovoljne.

Putna mreža na području opštine je u stalnoj izgradnji i danas svako selo i zaseok ima solidne puteve. U zadnje vrijeme se realizuju značajni projekti na poboljšanju i modernizaciji putnih komunikacija, polaganjem asfaltnih površina i kvalitetnijim održavanjem postojeće putne mreže.

Komunalna infrastruktura prati ukupan razvoj cijele opštine. Svakom selu i zaseoku na području opštine obezbjeđena je kvalitetna voda za piće. Da bi se dostigli evropski standardi u oblasti odlaganja otpada i prečišćavanja otpadnih i fekalnih voda radi se na projektima koji ovu oblast treba da podignu na ekološki nivo znatno viši od sadašnjeg.

Kanalizaciona mreža je urađena u gotovo svim urbanim dijelovima opštine. Čvrsti otpad se redovno odvozi iz svih urbanih dijelova opštine, ali lokacija na koju se deponuje isti, nije urađena u skladu sa važećim zakonskim propisima za ovu oblast, što obavezuje Opštinu da u saradnji sa drugim opštinama iz regiona izgradi zajedničku – regionalnu deponiju i tako ovaj problem riješe što kvalitetnije i na duži period.

Komunalno preduzeće je privredni subjekat koji krajnjim naporima uspeva da odgovori svim zahtjevima građana, a koji se odnose na održavanje vodovoda i obezbjeđenja kvalitetne vode za piće, održavanje kanalizacione mreže, odvoz i deponovanje čvrstog otpada i uređenje prostora.

Opština je formirala Tim za izradu lokalnog ekološkog akcionog plana (LEAP), koji proizilazi iz Republičkog Strateškog programa zaštite. U opštini nisu prisutni veći industrijski zagađivači opasnim materijama, ali je problem zagađivanja najviše prisutan kod izvorišta voda i zemljišta. U toku je izrada elaborata o utvrđivanju zona sanitarne zaštite izvorišta pitkih voda.

Deminiranje postojećih minskih polja je aktivnost koja se stalno realizuje, a za koju će trebati još dosta vremena da se prostor u potpunosti isčisti. Na osnovu do sada prikupljenih informacija od strane građana i predstavnika MAC-a na području opštine otkriveno je i obilježeno oko 450.000 m² sumnjive i zagađene površine.

2.3. OBRAZOVANJE I KULTURA

Obrazovni proces u opštini Milići se ostvaruje veoma kvalitetno u predškolskoj ustanovi „Poletarac“, osnovnoj školi „Braća Jakšić“ i nekoliko područnih škola i u srednjoškolskom centru „Milići“.

Predškolska ustanova „Poletarac“ počela je sa radom 1983. godine i radila je desetak godina vrlo uspješno i efikasno, da bi početkom rata u ovoj ustanovi bio obustavljen proces rada sve do početka 2001. godine. U ovoj godini Katalonska NVO „Masters Per Bosnia“ i UNDP zajedničkim snagama adaptiraju objekat u cjelosti (objekat je bio prilično oštećen i devastiran) i predaju ga najmlađima na korištenje. Od tada pa do danas u ovoj obrazovnoj ustanovi boravi preko 40 mališana raspoređenih u dvije vaspitne grupe – jaslčku (od 1-3 godine) i stariju mješovitu (od 3-6 godina).

Osnovno obrazovanje u opštini Milići organizovano je kroz rad matične škole „Braća Jakšić“ i nekoliko područnih škola u kojima znanja ovog nivoa obrazovanja stiče cca 850 učenika, a nastavu vrlo uspješno izvode 44 prosvjetna radnika.

Nastava se izvodi po planu i programu Republike Srpske, osim u povratničkim zajednicama u kojima se nastava iz nacionalne grupe predmeta izvodi prema planu Federacije BiH.

U ovoj godini OŠ „Braća Jakšić“ obilježava stogodišnjicu svog postojanja i uspješnog poslovanja i spada u red najstarijih škola u regionu.

Srednjoškolski centar „Milići“ je osnovan školske 1996/1997. godine i tada je bio smješten u prilično neuslovnom objektu Osnovne škole u Derventi. Novi objekat Srednjoškolskog centra je izgrađen i stavljen u funkciju 2005/2006. školske godine koji raspolaže sa 3.300 m² korisne površine, odnosno 14 kabineta, amfiteatom, bibliotekom sa čitaonicom, radionicama za praktičnu nastavu, restoranom, zbornicom i kancelarijskim prostorom za administraciju centra. Kabineti centra su opremljeni najsavremenijom opremom, a biblioteka raspolaže sa knjižnim fondom od cca 9000 knjiga.

U Srednjoškolskom centru nastava je organizovana u tri oblasti – gimnazija, ekonomska škola i elektro struka, koje pohađa cca 400 učenika, a nastavu izvodi 43 profesora.

Učenici ovog Centra su zahvaljujući kvalitetnom kadru i kvalitetnom izvođenju nastave postigli zapažene rezultate na svim nivoima takmičenja u RS i BiH iz matematike, fizike, informatike i drugih predmeta, uključujući i učešće na Olimpijadi mladih matematičara i fizičara BiH i Mediterana za koje su se kvalifikovali kao pobjednici na Regionalnom i Republičkom takmičenju.

Narodna biblioteka Milići je formirana 1979. godine u prostorijama Doma rudara, gdje se i danas nalazi, dok su temelji bibliotekarstva postavljeni mnogo ranije (1964. godine), kada je u osnovnoj školi formirana namjenska biblioteka sa školskom lektinom. Danas je Biblioteka dobro organizovana javna ustanova koja raspolaže sa cca 23 hiljade naslova iz svih oblasti i ostvaruje širok spektar kulturno-obrazovnih aktivnosti. Posebna pažnja se poklanja najmlađim korisnicima za koje je formirano i opremljeno Odjeljenje sa edukativno-zabavnim publikacijama i didaktičkim igračkama. Članovi Gradske biblioteke, pored toga što koriste knjige za čitanje i drugu literaturu, imaju mogućnost besplatnog korištenja Interenta određen broj sati.

Kulturne aktivnosti opštine su najvećim dijelom skoncentrisane u urbanom dijelu Milića, ali se preduzimaju koraci da se kultura dovede i do ruralnog stanovništva. Ove aktivnosti se održavaju najčešće u objektu Doma rudara, ljetnoj pozornici i Omladinskom centru, a u zadnje vrijeme su preduzete aktivnosti da se domovi kulture u Derventi i Novoj Kasabi stave u funkciju i tako obezbjede optimalni uslovi za kulturna dešavanja i u ovim sredinama. Opština nema zaduženo lice za kulturu, ali se sve aktivnosti vode putem Komisije za kulturu i sport, Srpskog prosvjetno-kulturnog društva „Prosvjeta“, Omladinskog savjeta i sekcija u OŠ i SŠC Milići.

Manifestacija „Avgustovski dani kulture i sporta“ je postala tradicionalna i prepoznatljiva u cijelom regionu, a i šire. Kroz ovu manifestaciju u toku jula i avgusta mjeseca održe se mnoge kulturno-sportske aktivnosti koje okupe veliki broj mladih – aktera ovih zbivanja, kao i građana koji svojim prisustvom daju podršku ovoj manifestaciji.

2.4. ZDRAVSTVO I SOCIJALNA ZAŠTITA

Dom zdravlja „Sveti Nikola“ je jedina ustanova koja pruža usluge zdravstvene zaštite stanovništvu opštine Milići. Područne ambulante u Derventi, Novoj Kasabi i Skugrićima nisu u funkciji zbog malog broja osiguranika u tim mjestima, lošeg stanja objekata, nedostatka opreme i finansijskih sredstava. Stanovništvo iz ruralnih dijelova opštine prinuđeno je da najminimalnije potreba za zdravstvenom zaštitom potraži u centralnoj zdravstvenoj ustanovi – Domu zdravlja u Milićima. Jedna od kategorija kojoj su zdravstvene usluge manje dostupne jesu i povratnici, koji zbog neodjavljenih adresa stanovanja u Federaciji BiH i prijavljenog boravka u opštini Milići, a i nekih drugih neriješenih problema, usluge zdravstvene zaštite koriste samo uz naknadu. Jedan dio građana opštine zbog neinformisanosti, ili nekih drugih razloga ne koristi mogućnost osiguranja putem poljoprivrednog osiguranja i tako ne može koristiti usluge zdravstvene zaštite.

Zdravstvena zaštita stanovništva opštine je organizovana kroz rad timova porodične medicine. U skladu sa važećim zakonskim propisima iz oblasti zdravstva u Domu zdravlja u Milićima organizovan je rad četiri tima porodične medicine, a u toku su organizacione pripreme i edukacija osoblja za uspostavu i petog tima, koliko ih je neophodno po standardima zdravstva za opštinu Milići.

Usluge zdravstvene zaštite po ovom modelu trenutno obavlja šest stalno zaposlenih ljekara, prateće medicinsko osoblje i jedan broj angažovanih ljekara konsultanata. Pored ovih kadrova u ovoj zdravstvenoj ustanovi rade i dva stomatologa i stomatološki tehničari.

U Domu zdravlja građanima se pružaju usluge osnovnih pregleda, laboratorijske usluge, rentgenska snimanja, funkcionalna dijagnostika, higijensko-epidemiološka zaštita, sanitetski pregledi i stomatološke usluge.

Angažovani konsultanti pružaju zdravstvene usluge iz oblasti hirurgije, pedijatrije, ginekologije, ortopedije, kardiologije, gastroenterologije, urologije i dermatovenerologije.

U toku 2007. godine u okviru Doma zdravlja registrovani su Centar za zaštitu mentalnog zdravlja sa neuropsihijatom i psihologom i Služba medicine rada.

Pored problema koji su prisutni u zdravstvu, kvalitet zdravstvene zaštite je narušen i postojećom listom esencijalnih lijekova, koja je prilično ograničena i ne sadrži veliki broj lijekova koji su često potrebni građanima.

Sistem socijalne zaštite je izložen velikom pritisku korisnika ne samo u opštini Milići, nego i u cijeloj Republici Srpskoj, pa i BiH. Veliki broj građana u državi je u stanju socijalnih potreba, a za njihovo rješavanje ne postoje kvalitetni programi, a ni dovoljno sredstava.

Centar za socijalni rad opštine Milići je tehnički dosta dobro opremljen, a i kadrovski osposobljen (nedostaje psiholog) da može sve poslove iz oblasti socijalne zaštite kvalitetno i na vrijeme izvršavati. Da bi se iskazale stvarne potrebe za socijalnom zaštitom, mora se što prije ažurirati socijalna karta opštine Milići, koja je rađena 2000. godine, a koja se više ne može smatrati pouzdanom osnovom za rad Centra. Prema pokazateljima kojima raspolaže Centar za socijalni rad u opštini Milići se stalno povećava broj lica kojima je potrebna i jednokratna pomoć, a i tuđa njega, a jedan broj ih koristi i smještaj u ustanovama socijalne zaštite za ometene osobe u razvoju.

Centar za socijalni rad svoju djelatnost obavlja primjenjujući stručna znanja, važeće zakonske i druge propise i u svom radu saraduje sa svim javnim institucijama i ustanovama, udruženjima građana, humanitarnim organizacijama, te drugim domaćim i stranim fizičkim i pravnim licima koji se bave poslovima socijalne zaštite.

U svom radu Centar primjenjuje važeće odredbe Zakona o socijalnoj zaštiti, Zakona o dječijoj zaštiti, Porodičnog zakona, Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, kao i odredbe nekih drugih zakonskih i podzakonskih akata.

U svom radu Centar za socijalni rad ostvaruje potrebnu saradnju na svim nivoima sa svim vladinim i nevladinim organizacijama u cilju pružanja raznih oblika socijalne zaštite kako djeci sa posebnim potrebama, tako i porodicama sa četvoro i više djece, te starim i bolesnim licima bez porodične zaštite.

Opština je svjesna izuzetno teškog stanja u oblasti socijalne zaštite, te stalno preduzima mjere na njegovom ublažavanju kroz stalno povećanje sredstava za ove namjene u godišnjim budžetima.

2.5. JAVNA ADMINISTRACIJA I CIVILNO DRUŠTVO

Opština Milići je nakon njenog ukidanja 1962. godine ponovo formirana marta mjeseca 1992. godine, od kada teče proces uspostavljanja i funkcionisanja institucija.

Područje opštine je definisano tek 1997. godine i tada su precizno utvrđene i opisane granice sa susjednim opštinama.

Ratna dešavanja su se negativno odražavala na organizovanje i unapređenje rada lokalne uprave i javnih institucija i ustanova. Objekat u kome je organizovan rad opštinske administracije bio je prilično neuslovan i prostorno ograničen, što je imalo za potrebe u najtežim ratnim vremenima graditi novi objekat i tako obezbjediti koliko toliko pristojne uslove za rad.

Od tada teče proces organizovanja lokalne uprave, kadrovsko popunjavanje i usavršavanje u svakoj fazi rada u cilju postizanja što višeg nivoa efikasnosti i efektivnosti administracije, a sve u skladu sa međunarodnim standardima i normama.

Krajnji cilj svih ovih aktivnosti je potpuna transformacija lokalne administracije u kvalitetan servis građana.

Opština je u saradnji sa domaćim i međunarodnim organizacijama realizovala aktivnosti na unapređenju obavljanja javnih poslova – izgrađena je i opremljena Šalter sala u kojoj se sve usluge građanima pružaju vrlo brzo i efikasno po sistemu sve na jednom mjestu. U zadnjih par godina izvršena je reforma lokalne uprave, realizovan projekat Ugovor, uspostavljen je sistem upravljanja kvalitetom prema standardu ISO 9001 : 2000, što opštinu svrstava u red dobro organizovanih i osposobljenih opština za pristup fondovima Evropske unije i Evropskim integracijama.

Opština je u toku reforme, a i nakon nje akcenat dala na što bolje organizovanje Administrativne službe, što kvalitetnije opremanje iste, usavršavanje i osposobljavanje kadrova, kao i softverskoj podršci u svim sferama rada: DOCU NOVA, DATA NOVA i sl.

Opština u cilju što bolje komunikacije sa građanima organizuje: javne tribine i rasprave po svim važnijim pitanjima, otvoreni Dan opštine kada građani imaju priliku i mogućnost razgovarati sa opštinskim rukovodstvom, a Načelnik opštine u redovnom sedmičnom terminu prima građane i zajedno sa njima rješava određene probleme.

Skupština opštine broji 17 odbornika u kojoj participiraju 5 političkih stranaka (SNSD – 8; SDS-3; SDA-SBiH-3; PDP-2; SRS-1).Odluke na SO-e se donose u 90% slučajeva jednoglasno.

Kodeks ponašanja odbornika predstavlja izuzetan primjer dokumenta koji olakšava rad SO-e. Džender komisija funkcioniše već duži period.

Jačanjem uloge mjesnih zajednica postignuta je dobra dvosmjerna komunikacija sa građanima, a primjenom Zakona o pristupu informacijama i imenovanjem službenika za pravnu pomoć građanima povećano je povjerenje u rad javne administracije.

U jednoj redovnoj demokratskoj proceduri na području opštine Milići formirano je dvadeset mjesnih zajednica, izvršeno je prostorno razgraničenje među njima, izvršeni su izbori organa i rukovodstva u istim i aktivno se radi na jačanju njihove uloge.

Uspostavom pozicije koordinatora za MZ i izgradnjom infrastrukture, učinjeni su značajni koraci na jačanju uloge MZ u javnim poslovima. Međutim, međusobna saradnja MZ i saradnja sa Opštinom, te nivo angažovanja žena u radu svih organa MZ nisu još na adekvatnom nivou.

Civilno društvo je bitan faktor za razvoj demokratije. Organizacije civilnog društva u Milićima smatraju se relativno razvijenim i aktivnim. Međutim, njihova uloga u dijalogu vlasti i stanovništva, kao njihova primarna funkcija, još je nedovoljno razvijena.

Organizacije civilnog društva nemaju na raspolaganju definisane mehanizme za odnose sa vlastima.

Djelovanje civilnog društva je takođe otežano s obzirom na percepciju o političkoj pripadnosti, kao odlučujućem faktoru za obavljanje i učešće u javnim poslovima.

Budžetska sredstva za finansiranje projekata civilnog društva su prilično ograničena, a često su nedostupna zbog nedefinisanih kriterija za njihovo finansiranje. Opština Milići je u cilju što bolje saradnje i koordinacije sa mladima i nevladinim sektorom imenovala koordinatora za ova pitanja. NVO su u saradnji sa opštinom dosta učinili, a i dalje čine na edukaciji građana i promociji mehanizama za učešće građana u javnom životu, ali rezultati još uvijek nisu na potrebnom nivou.

Veliku prepreku daljem razvoju i jačanju NVO sektora predstavlja nepovjerenje vlasti u dobru volju dijela NVO-a, uzrokovano mišljenjem da su one instrumenti pojedinaca ili političkih opcija.

Uspostavom asocijacije „Budni posmatrač“ NVO sektoru je omogućeno prisustvovanje sjednicama SO-e i na taj način upoznavanje sa radom iste kao i sa radom lokalne zajednice.

Dvije radio stanice („Birač“ i „Medžik“) su u funkciji informisanja građana o svim dešavanjima na području opštine i regiona.

Građani opštine Milići, pogotovu u urbanom dijelu nemaju dobar TV signal državne Televizije, pa koriste lokalnu kablovsku Televiziju.

Opština Milići je dobro snabdjevena štampom iz BiH i Srbije.

3. DRUŠTVENO EKONOMSKE PRETPOSTAVKE I NORMATIVNI OKVIR ZA IZRADU I USVAJANJE STRATEGIJE

Za opštinu Milići, Strategija razvoja poljoprivrede je ekonomsko, a za većinu poljoprivrednih proizvođača i gazdinstava egzistencijalno pitanje. Za ekonomiju države poljoprivreda je jedan od značajnih sektora privrede i ima posebnu ulogu i značaj u svim fazama njenog razvoja.

Između poljoprivrede i drugih sektora privrede postoji jaka međuzavisnost, koja se sa ekonomskim razvojem sve više povećava. Poseban značaj poljoprivrede ima u uslovima ekonomskih i drugih kriza iz dva osnovna razloga:

- Proizvodnja hrane je manje podložna kriznim oscilacijama;
- Ulaganjem u poljoprivredu pokreće se razvoj drugih privrednih grana, a posebnoprerađivačke industrije i trgovine.

Navedenim razlozima treba dodati još jedan veoma bitan razlog, a to je da se u poljoprivredi moraju izvršiti korijentne reforme, kako bi se obezbjedila proizvodnja koja može konkurisati proizvodnji u agrarno visoko razvijenim zemljama, a samim tim bi se ispunio jedan od uslova za ulazak države u EU.

Suština reformi u poljoprivredi se sastoji u:

- Prilagođavanju poljoprivredne proizvodnje potrebama evropskog tržišta, kao i mogućnostima plasmana na druga svjetska tržišta;
- Proizvodnji poljoprivrednih proizvoda koji bi cijenom mogli konkurisati proizvodima na tržištu EU i šire.

Normativni okvir za izradu i usvajanje Strategije razvoja poljoprivrede opštine Milići čine:

- Strategija razvoja poljoprivrede Republike Srpske do 2015. godine.
- Akcioni plan provođenja Strategije.
- Strategija razvoja protivgradne zaštite RS.
- Agrarni budžet RS sa uredbama i programima za njegovu realizaciju.
- Strategija razvoja opštine Milići 2005-2010. godina.
- Razvojni programi i budžetska sredstva koja se izdvajaju za razvoj poljoprivrede u opštini Milići.

Razvoj poljoprivrede u opštini Milići treba usmjeriti ka stvaranju ekonomski isplative i ekološki prihvatljive poljoprivredne proizvodnje koja bi bila osnova ruralnog razvoja i egzistencije seoskog stanovništva. U razvoju poljoprivrede prednost treba dati porodičnim komercijalnom gazdinstvima, različitim oblicima udruživanja po principima tržišne privrede, malim i srednjim preduzećima. Treba stimulisati registraciju porodičnih gazdinstava tako što jedino ona mogu koristiti relativno povoljne kredite i podsticajna sredstva iz dijela budžeta namjenjenog poljoprivredi.

Skupština opštine treba da donese određena akta (uredbe, pravilnike i sl.), kojima se stimuliše razvoj poljoprivredne proizvodnje kao:

- stimulisanje (putem premija) proizvodnje mlijeka,
- podrška nabavci osnovnog stada u stočarstvu i regresiranje priplodnih grla,
- podsticanje podizanja višegodišnjih zasada voća,
- podrška u razvoju organske proizvodnje u poljoprivredi,
- regresiranje inputa u ratarsko-povrtlarskoj proizvodnji,
- podrška ruralnom razvoju,
- obezbjeđenje kredita pod povoljnijim uslovima za otkup poljoprivrednih proizvoda,
- podsticaj razvoju alternativnih grana poljoprivrede.

P R V I D I O

I – ANALIZA USLOVA I OGRANIČENJA ZA RAZVOJ POLJOPRIVREDE NA PODRUČJU OPŠTINE MILIĆI

Na obim i ekonomske rezultate poljoprivredne proizvodnje na području opštine Milići, utiču brojni faktori. Za postizanje optimalnih rezultata potrebno je uspostaviti takvu vezu između pojedinih faktora koji će omogućiti najbolji ekonomski rezultat. Za izradu Strategije razvoja poljoprivrede opštine Milići analiziraćemo jedan broj različitih, a istovremeno komplementarnih faktora koje ćemo klasifikovati u pet osnovnih grupa i to:

1. agroekološki uslovi,
2. demografski uslovi,
3. tehničko-organizacioni uslovi,
4. društveno-ekonomski uslovi
5. tržišni uslovi.

1. AGROEKOLOŠKI USLOVI

a) Orografski faktori

Opština Milići se nalazi u istočnom dijelu Bosne i Hercegovine – RS i prostire se na površini od 285 km² brdsko-planinskog zemljišta od 200-1500 m nadmorske visine.

Reljef opštine se sastoji od planina, brda, brežuljaka i polja.

Planinski uslovi u ukupnoj površini opštinskog područja učestvuju sa 20%, brdski 35%, brežuljkasti 36% i polja sa 9%.

Planinski masiv zauzima sjeverni, jugozapadni i južni dio opštine u kome se nalazi najveća planina Radava sa najvišim vrhom Mehovac od 1513 m. Ovaj prostor je izuzetno pogodan za razvoj planinskog i lovnog turizma. Preko 70% područja opštine prekriveno je brdskim i brežuljkastim terenom pogodnim za razvoj stočarstva i voćarstva, a ravničarski dio od 9% nalazi se uz doline rijeka Drinjača, Zeleni i Studeni Jadar i ovo zemljište je pogodno za uzgajanje ratarskih kultura.

b) Poljoprivredno zemljište

Ukupne zemljišne površine na području opštine Milići iznose 28.512 ha, pri čemu poljoprivredne površine učestvuju sa 9880 ha, ili 35%.

Red. br.	Z E M L J I Š T E	POVRŠINA ha	STRUKTURA %
1.	Poljoprivredno zemljište	9.880	35%
2.	Šumsko zemljište	17.722	62%
3.	Neproduktivno zemljište	910	3%
	U K U P N O:	28.512	100

- Struktura korišćenja poljoprivrednog zemljišta

U strukturi korišćenja poljoprivrednog zemljišta na području opštine Milići najveće učešće imaju oranice, bašte i livade.

Red. br.	K A T E G O R I J A	POVRŠINA ha	STRUKTURA %
1.	Oranice i bašte	4.548	46%
2.	Voćnjaci	631	6%
3.	Livade	2.951	30%
4.	Pašnjaci	1.750	18%
	U K U P N O:	9.880	100

Obradive površine (oranice i bašte, voćnjaci i livade) obuhvataju 8.130 ha što čini 82% od ukupnih obradivih površina.

Uvidom na terenu došlo se do zaključka da se ove površine koriste sa manje od 50%, što znači da se na području opštine još uvijek radi o ekstenzivnoj poljoprivrednoj proizvodnji, a što za rezultat ima zapuštanje zemljišta i prevođenje viših kategorija istog u pašnjake, šikare i druge kategorije.

- Struktura korištenja oraničnih površina 2008. godine

Red. br.	KATEGORIJA	POVRŠINA ha	STRUKTURA %
1.	Ž i t a	440	9,6
2.	Industrijsko bilje	-	-
3.	Povrtno bilje	247	5,4
4.	Stočno i krmno bilje	128	2,8
5.	Neobrađeno zemljište	3.733	82,2
	U K U P N O:	4.548	100

Iz ovih podataka se vidi da se oranične površine koriste sa minimalnih 17,8% što upućuje na činjenicu da je korištenje ovog tipa zemljišta na području opštine ekstenzivnog karaktera, ili da su podaci iz RGU-a o površinama pod oranicama i baštama nerealni.

- Proizvodna vrijednost poljoprivrednog zemljišta

Na proizvodnu vrijednost poljoprivrednog zemljišta na području opštine Milići utiču brojni faktori, od kojih su najznačajniji: geološka podloga, tipovi zemljišta, orografija, fizičko-hemijske osobine zemljišta, klimatski činioci, hidrološke karakteristike područja, prirodna flora i fauna, način obrade i korištenje zemljišta, ekološki faktori i drugo.

Osnovnu građu zemljišta na području opštine čine srednje karbonatni sedimenti i sedimentamorfiti. Ove tvorevine pokazuju raznoliki litološki sastav i predstavljene su meta pješčarima, argilošistima, pjeskovitim argilošistima, krečnjacima i spilitima.

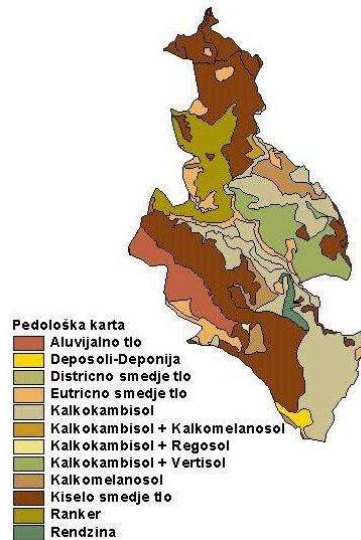
Meta pješčari su uglavnom kvarc – liskunovitog tipa, a pored njih su pločasti i slojeviti pješčari i najzastupljenije krečnjačke stijene. Niže dijelove područja opštine pokrivaju naslage slabo vezanog deluvijalnog materijala različite dubine i plodnosti.

Proizvodnu vrijednost poljoprivrednog zemljišta opštine umanjuje činjenica da je geološka podloga veoma propustljiva za vodu, što umanjuje efekte poljoprivredne proizvodnje, ali bi se adekvatnom primjenom agrotehničkih mjera ovo zemljište moglo učiniti vrlo produktivnim.

- Pedološka karta opštine Milići

U opštini Milići, zastupljeni su sledeći tipovi zemljišta:

Red. br.	TIP T L A	ha	%
1.	Dystric Cambisols	2.141	7,51
2.	Eutric Cambisols	8.272	29,01
3.	Eutric Fluvisols	1.850	6,49
4.	Eutric Leptosols	356	1,25
5.	Humic Cambisols	8.017	28,11
6.	Lithic Leptosols	506	1,77
7.	Rendžic Leptosols	1.760	6,17
8.	Umbric Leptosols	2.704	9,48
9.	Ubric Anthrosols	271	0,95
10.	Vetric Cambisols	2.635	9,24
	U K U P N O:	28.512	100

Pedološka karta po nacionalnoj klasifikaciji
- Bonitetna karta zemljišta opštine Milići

Bonitetna karta predstavlja kategorije zemljišta u odnosu na njihove prirodne potencijale koji se definišu na osnovu kriterija propisanih Pravilnikom o bonitiranju.

Za potrebe bonitiranja u najvažnija svojstva ubrajaju se:

- 1) Tip tla i njegova svojstva
  - morfološka (dubina, zbijenost, skeletnost, plastičnost, ljepljivost)
  - fizička (tekstura, struktura, propusnost)
  - hemijska (pH, humusnost, sadržaj CaCO_3)
- 2) Opšta svojstva terena
  - izraženost reljefa, ekspozicija, inklinacija, položaj parcela, stjenovitost
  - hidrološke prilike.

Određivanje bonitetnih kategorija zemljišta vrši se na osnovu morfoloških, hemijskih, fizičkih i bioloških svojstava tla, te proizvodnih karakteristika terena.

Za određivanje bonitetnih kategorija zemljišta izdvojene su dvije grupe faktora i to:

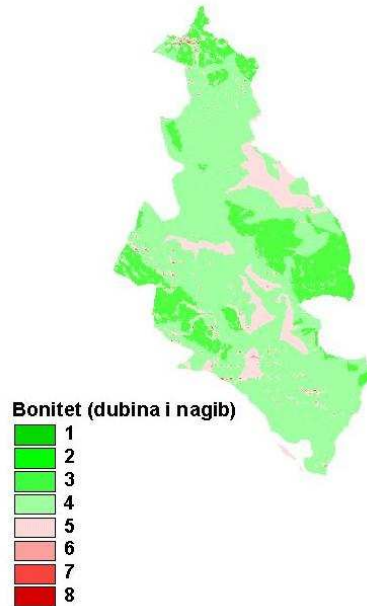
- faktori koji značajno utiču na bonitet: nagib i dubina tla
- faktori koji slabije utiču na bonitet: tekstura, pH, sadržaj CaCO_3 i organski ugljik.

Bonitetna kategorija	Dubina (cm)	Nagib %	Tekstura	pH (H_2O)	Organski C	Plavljenje	Dubina Podzemne vode
I	>120	< 3	SL, SiL, L, CL, SiCL, SCL	6,1-6,9	> 3	N	> 10
II	90-120	3 - 8	SiC, SC	5,1-6,0 7,0-7,5	2 - 3	R	5 – 10
III	60- 90	8-16	LS, C	4,1-5,1 7,6-8,0	1 - 2	F, T	1 - 5
IV	40- 60	16-30	Si	3,1-4,0 8,0-9,0	< 1	M, A, B	< 1
V	30 - 40	30-45	S	< 3,0 > 9,0	< 1	W	< 1

VI	< 30	45-60	S	< 3,0 >9,0	< 1	D	< 1
VII	< 30	60-80	S	<3,0 >9,0	< 1	D	< 1
VIII	< 30	> 80	S	<3,0 >9,0	< 1	D	< 1

U procesu modeliranja bonitetne karte primjenjen je sistem u kojem su napravljene dvije vrste karata i to:

- bonitetna karta kreirana na osnovu nagiba i dubine
- bonitetna karta sa svim izabranim elementima.

Karta boniteta na osnovu nagiba i dubine

Orijentaciona ocjena kvaliteta poljoprivrednog zemljišta može se ilustrovati na osnovu katastarskih klasa, koje se utvrđuju za svaku kategoriju korišćenja poljoprivrednog zemljišta.

- Poljoprivredno zemljište područja opštine Milići po katastarskim kulturama i klasama

Zemljište Klase	O r a n i c e		Voćnjaci		L i v a d e		Pašnjaci		U K U P N O	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
I	14	0,3	6	1,0	30	1,0	90	5,1	140	1,4
II	118	2,6	77	12,2	204	6,8	116	8,6	515	5,2
III	309	6,8	360	57,0	120	4,0	1223	69,9	2012	20,4
IV	127	2,8	151	24,0	509	17,2	274	15,7	1061	10,7
V	545	12,8	37	5,8	601	20,4	47	2,7	1230	12,4
VI	1463	31,6	-	-	1014	34,4	-	-	2477	25,1
VII	1518	33,9	-	-	473	16,0	-	-	1991	20,2
VIII	454	10,0	-	-	-	-	-	-	454	4,6
UKUPNO	4548	100	631	100	2951	100	1750	100	9880	100

- Svojinska i posjedovna struktura

Opština Milići

Strategija razvoja poljoprivrede na području opštine Milići za period 2010-2015 godina

U svojoj strukturi poljoprivrednog zemljišta na području opštine Milići dominantno učešće imaju privatna poljoprivredna gazdinstva i domaćinstva, čak 92%, dok je neznatan dio ovih površina u državnom vlasništvu.

Red. br.	POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE	SVOJINSKA STRUKTURA		UKUPNO	%	
		Državno	Privatno		Državno	Privatno
1.	Oranice	175	4373	4.548	3,8	96,2
2.	Voćnjaci	72	559	631	11,4	88,6
3.	Livade	287	2664	2.951	9,7	90,3
4.	Pašnjaci	213	1537	1.750	12,2	87,8
	UKUPNO:	747	9133	9.880	7,6	92,4

- Veličina parcela poljoprivrednog zemljišta

Veličina parcela poljoprivrednog zemljišta je određena na osnovu satelitskog snimka, kao i na osnovu podataka sakupljenih na terenu.

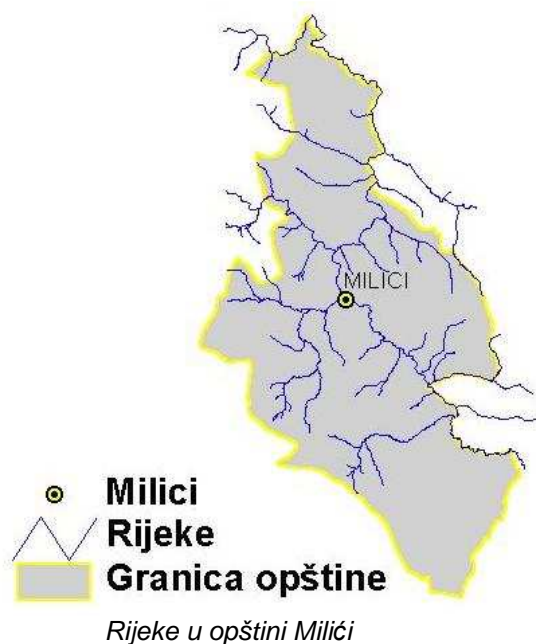
GIS kod	PROSJEČNA VELIČINA PARCELE ha	%
1	< 0,5	3,60
2	0,5 – 1,0	14,30
3	1,0 – 2,0	0,06
4	> 2,0	-
13	Pašnjaci	14,53
24	Vodene površine	-
99	Nepoljoprivredno zemljište	67,51
Površina opštine u ha		28.512

Iz navedenih podataka se vidi da je najveći dio obradivog poljoprivrednog zemljišta (14,3%) zastupljen u parcelama od 0,5 – 1,0 ha.

c) Hidrografsko-hidrološke karakteristike

Dominantnu ulogu u hidrografskom pogledu na području opštine Milići imaju rijeke Zeleni i Studeni Jadar, dok ostale rijeke (Štedrić, Lukavička rijeka, Drinjača, Kostračka rijeka, Dubnica i druge) upotpunjavaju hidrografsku mrežu opštine Milići. Pored ovih rijeka kroz područje opštine protiče još mnogo manjih potoka i potočića, koji se ulivaju u ove rijeke i povećavaju im kapacitet vode. Jedan dio izvorišta od ovih rijeka i potoka koristi se za snabdijevanje stanovništva opštine pitkom vodom i može se konstatovati da je snabdijevanje vrlo kvalitetno. Postoje velike mogućnosti za korištenje vodopotencijala opštine i za druge svrhe, kao navodnjavanje obradivih površina uz tokove rijeka, podizanje ribnjaka za uzgoj pastrmke i izgradnja mini elektrana, za šta u zadnje vrijeme postoji veliko interesovanje.

Prije pedeset i nešto godina na rijeci Studeni Jadar u mjestu Gornji Zalukovik izgrađena je mini elektrana instalisane snage 2 x 650 KW, koja je još i danas u funkciji.

d) Klima

Klima na području opštine Milići je umjereno kontinentalna sa toplim ljetima i hladnim zimama. Srednja godišnja temperatura je 9,5 °C. Srednje godišnje padavine su 1000 mm koje su neravnomjerno raspoređene tokom godine, ali nema izrazito suvih mjeseci. Srednja maksimalna visina snježnog pokrivača je 40 cm. Insolacija je umjerena i iznosi od 1800-1900 sati godišnje. Vjetrovi su rijetki i srednje jačine, dominiraju oni iz sjevernog i sjeverozapadnog pravca.

Srednje mjesečne vrijednosti temperatura

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
- 2,8	0,4	5,6	9,5	14,2	17,2	19,2	18,3	14,4	10,8	4,8	0,8

Srednji datum pojave mraza i ekstremni datum pojave mraza

srednji datum pojave mraza		ekstremni datum pojave mraza	
posljednji	prvi	posljednji	prvi
23.IV	10. X	9.V	1.X

Srednji broj dana sa temperaturom < 0°C u razdoblju vegetacije

III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	suma
22	3,7	0,7	-	-	-	-	2,5	28,9

Srednje vrijednosti temperatura godišnjih doba

zima	proljeće	ljetno	jesen
- 0,5	9,7	18,2	10,0

Godišnji tok padavina u mm/m²

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
71	71	68	82	108	115	112	80	82	70	85	83

Broj dana sa padavinama po mjesecima

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

10	9	9	11	13	10	10	9	8	12	8	9

Srednji broj dana sa snježnim pokrivačem

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
21	18,8	8,7	1	-	-	-	-	-	-	1,6	9,8

Grad je rijetka pojava na području opštine, a magla je svojstvena zimskom razdoblju. Podaci o eroziji za ovo područje govore o prosječnom spiranju od 200-300 t/ km².

e) Osnovne karakteristike biodiverziteta

U pogledu biodiverziteta područje opštine Milići spada u veoma interesantne geografske cjeline u RS.

- Flora

U opštini Milići flora je veoma raznovrsna, što je rezultat velikih razlika u nadmorskoj visini, reljefu, klimi, geološkoj podlozi i sl. Svaki nivo nadmorske visine ima svoj tip vegetacije.

Najveće površine na području opštine su pokrivene šumom, prije svega bjelogoričnom, a najzastupljenija je bukva, zatim javor, jasen, grab, hrast, breza, lipa, divlja trešnja, divlja kruška i dr. Od crnogorične šume najzastupljenija je jela, smrča, bijeli i crni bor, smreka i kleka.

U rejonu Štedrića nalazi se sjemenska sastojina Pančičeve omorike na površini od 3ha, što je jedinstven slučaj u RS.

Šume ovog kraja su bogate raznim vrstama šumskog voća od kojih su najpoznatije kupina, šumska jagoda, borovnica, glog, drijenjак, trnjina, šipurak, zova i lijeska.

Pored voća u šumama su prisutne i mnoge vrste jestivih gljiva, od kojih su najzastupljenije vrganj, bukovača, lisičarka, sunčanica, rujnica, reduša i dr.

Na površinama livada i pašnjaka prisutne su velike količine ljekobilja, koje se još uvijek ne koristi u dovoljnoj mjeri. Najpoznatije vrste ljekobilja su: srijemoš, maslačak, kamilica, kantarion, bokvica, majčina dušica, nana, jagorčevina, žuti gavez, kopriva, hajdučka trava i dr.

- Fauna

Područje opštine Milići veoma je bogato životinskim svijetom, koji je tipičan za ovaj region i kao takav čini dobru osnovu za razvoj lovnog i ribolovnog turizma.

Najzastupljenije vrste divljači u šumama opštine su: divlja svinja, srna, vuk, lisica, zec, kuna, divlja mačka, vjeverica i kao rijetka i zaštićena vrsta je divokoza i medvjed.

Rijeke i potoci opštine su bogate raznim vrstama ribe, kao: potočna pastrmka, lipljen, klen, škobalj, mladica i druge vrste ribe.

U šumama, pored nabrojane divljači, nalazi se i veliki broj ptica od kojih su najkarakterističnije jastreb mišar, jastreb kokošar, kobac, sova, sjenica, vrabac, kos, razne vrste golubova, divlje patke i druge vrste ptica.

Pored lovne divljači, riba i ptica na ovom prostoru nalaze se i određene vrste štetočina i gmizavaca (miš, štakor, zmije), kao i različite vrste insekata.

Raznovrsnost flore i faune na području opštine Milići predstavlja izuzetan resurs za sveukupni privredni razvoj, a posebno za razvoj lovnog i ribolovnog turizma.

2. DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE PODRUČJA OPŠTINE MILIĆI

Jednom sveobuhvatnom demografskom analizom došlo bi se do veoma značajnih podataka o broju stanovnika na određenom prostoru, njihovom biološkom i migracionom kretanju, do drugih pokazatelja koji govore o njihovoj starosnoj, obrazovnoj, nacionalnoj strukturi, ekonomskoj aktivnosti i još nekim drugim pokazateljima.

Podacima sa poslednjeg popisa stanovništva od 1991. godine koji zvanično ni verifikovani nisu, niti su potpuno i detaljno obrađeni, a ni javno objavljeni, nećemo moći predstaviti preciznu demografsku sliku opštine Milići.

Drugi faktor koji nam onemogućava da dođemo do ovih podataka je i činjenica da opština Milići u vrijeme popisa 1991. godine nije ni postojala kao samostalni subjekat. Zato ćemo u ovoj analizi koristiti podatke do kojih smo došli iz knjiga Matičnih ureda Opštine, CIPS-a, APIF-a, Biroa za zapošljavanje i nekih drugih institucija.

- Broj stanovnika opštine Milići u periodu 1971.-2009. godine

GODINE	BROJ STANOVNIKA	INDEKSI
1971.	12.710	1971 = 100
1981.	14.117	1981/1971 = 111
1991.	16.038	1991/1981 = 114
2009.-procjena	13.500	2009/1991 = 84

- Priraštaj i smanjenje broja stanovnika

PERIOD	UKUPNO	PROSJEČNO GODIŠNJE
1971 - 1981	1407	141
1981 - 1991	1921	192
1991 - 2009	- 2538	- 141

- Starosna struktura stanovništva opštine Milići po popisu 1991. godine

STAROSNA STRUKTURA	BROJ STANOVNIKA	%
do 14 godina	5.197	32,4
od 14 – 64 godine	10.108	63,1
65 i više godina	733	4,5
UKUPNO :	16.038	100

- Prirodni priraštaj stanovništva

GODINA	ROĐENI	UMRLI	PRIRAŠTAJ
2003.	74	84	- 10
2004.	73	75	- 2
2005.	69	85	- 16
2006.	70	95	- 25
2007.	79	80	- 1

Iz analiziranih podataka se vidi da je u periodu od pet godina broj umrlih stanovnika opštine veći od broja rođenih, što je svakako zabrinjavajući pokazatelj.

3. TEHNIČKO ORGANIZACIONI USLOVI

- Poljoprivredna mehanizacija

Konfiguracija terena, usitnjenost parcela, struktura proizvodnje, fizičko-hemijske i druge osobine zemljišta uslovljavaju izbor poljoprivredne mehanizacije. Mehanizacija koju posjeduju poljoprivredni proizvođači na području opštine Milići ne zadovoljava potrebe istih, a ni struktura mehanizacije takođe nije zadovoljavajuća. Poljoprivredna gazdinstva koja se bave stočarstvom nemaju potrebnu opremu, a oni koji se bave proizvodnjom ratarskih kultura ne posjeduju uređaje za zalivanje.

Red. Br.	VRSTA MAŠINE	B R O J	
		2005.	2008.
1.	Traktor	66	71
2.	Motokultivator	45	57
3.	Vršalice	3	-
4.	Kosačice	49	-

Na jedan traktor pripada za obradu 139 ha poljoprivrednog zemljišta ili 64 ha oraničnih površina, a na jedan motokultivator 173 ha poljoprivrednog zemljišta, odnosno 80 ha oraničnih površina. Navedeni pokazatelji ukazuju da je područje opštine Milići prilično slabo obezbjeđeno poljoprivrednom mehanizacijom. Mehanizacija kojom raspolažu poljoprivrednici je prilično amortizovana, zbog čega se u toku realizacije Strategije moraju uložiti značajna sredstva za njihovu obnovu, kao i za nabavku potrebne mehanizacije u stočarskoj i voćarskoj proizvodnji.

- Kapaciteti za preradu poljoprivrednih proizvoda

Stepen prerade poljoprivrednih proizvoda je jedan od ključnih faktora za povećanje obima proizvodnje u ovoj oblasti. Na području opštine prerađivački kapaciteti poljoprivrednih proizvoda su beznačajni. Ako se izuzmu Pogon za sušenje i pakovanje voća, povrća i ljekobilja i Klanica stoke u AD „Boksit“ Milići, drugih prerađivačkih kapaciteta u opštini i nema.

Najveći dio poljoprivrednih proizvoda se prerađuje u domaćoj radinosti, za vlastite potrebe, a jedan manji dio se prodaje tržištu.

- Organizacija privrednih subjekata u poljoprivredi

Organizovanje poljoprivrednih gazdinstava, posebno u uslovima malih privatnih posjeda, najdirektnije utiče na obim i strukturu poljoprivredne proizvodnje, što za rezultat ima neefikasnu i neracionalnu proizvodnju.

S obzirom na vlasničku strukturu poljoprivrednog zemljišta na području opštine, gdje čak 92% pripada privatnom sektoru, poljoprivredni proizvođači se mogu samostalno organizovati, udruživati i tako organizovano djelovati. Do sada je na području opštine Milići registrovano oko 350 poljoprivrednih porodičnih gazdinstava, i dva udruženja – Udruženje poljoprivrednika i Udruženje pčelara, koja djelimično ispunjavaju svoju funkciju.

Organizovanje poljoprivrednika i poljoprivredne proizvodnje preko Zemljoradničke zadruge više nije aktuelno, niti je moguće, pošto se ista nalazi u stečajnom postupku.

Na području opštine Milići organizovana je i uspješno radi ambulanta Veterinarske stanice Vlasenica u kojoj je zaposleno 3 radnika. Veterinarska služba se bavi liječenjem i zaštitom stoke od stočnih zaraznih bolesti, reprodukcijom domaćih životinja, prodajom lijekova i stočne hrane i ostalim poslovima koji su predviđeni zakonskim propisima iz ove oblasti.

- Infrastruktura

Razvoj infra strukture na području opštine (saobraćaj, snabdijevanje građana i privrede energentima, vodosnabdijevanje, PTT usluge, obrazovanje, zdravstvo i socijalna zaštita, ekologija, upravljanje sa otpadom i dr.) predstavlja značajan faktor za ekonomski razvoj, a posebno za razvoj poljoprivrede.

Putna mreža na području opštine je u stalnoj izgradnji i danas svako selo i zaseok imaju solidnu putnu mrežu.

U zadnje vrijeme se realizuju značajni projekti na poboljšanju i modernizaciji putne komunikacije polaganjem asvaltnih površina i kvalitetnijim održavanjem postojeće putne mreže.

Red. Br.	KATEGORIJA PUTA	DUŽINA U km	%
1.	Magistralni putevi	17	5,7
2.	Regionalni putevi	19	6,3
3.	Lokalni putevi-asvalt	25	8,4
4.	Lokalni putevi-makadam	159	53,2
5.	Nekategorisani putevi	79	26,4
U K U P N O:		299	100

Iz navedenih podataka se vidi da na području opštine lokalni i nekategorisani putevi u ukupnoj putnoj mreži učestvuju sa skoro 80%, što i pored činjenice da su u relativno dobrom stanju, ograničavajuće utiču na efikasnost u poljoprivrednoj proizvodnji.

Na području opštine zaključno sa 2008. godinom izgrađeno je 32 mosta različitih dužina preko kojih se ostvaruje komunikacija sa svim selima i zaseocima.

Sva naseljena mjesta na području opštine imaju instaliranu niskonaponsku ili visokonaponsku mrežu i relativno kvalitetno snabdijevanje električnom energijom, što je jedan od važnih faktora za razvoj prerađivačke djelatnosti u oblasti poljoprivrede.

Uslovi za snabdijevanje svim vrstama goriva su relativno dobri, međutim, razmještaj pumpi nije najpovoljniji, zbog čega poljoprivrednici trpe povećane troškove oko nabavke i dovoza goriva do svojih gazdinstava.

Vodosnabdijevanje stanovništva cijele opštine je za sada prilično dobro. Iz gradskog sistema za vodosnabdijevanje, pored gradskog naselja, snabdijevaju se i naselja uz magistralni put sve do N. Kasabe i uz regionalni put do Lukić polja.

Pored gradskog vodovoda na području opštine izgrađena su još dva veća vodovoda koja snabdijevaju više naselja pitkom vodom i više manjih, koji podmiruju skoro kompletno stanovništvo opštine vodom za piće.

Telekomunikacioni sistem i PTT saobraćaj na području opštine Milići dosta dobro funkcioniše što je još jedan od značajnih uslova i za razvoj poljoprivrede.

U Milićima je instaliran RDLU matične centrale EWSD u Zvorniku (Simensova centrala) sa 2008 analognih priključaka kao i 96 ISDN baznih priključaka. Trenutno je iskorišteno 1219 analognih i 73 ISDN bazna priključka.

Pored ovoga, instalirano je 320 ADSL priključaka preko analognih linija koji obezbjeđuju brzi pristup Internetu.

U Derventi i Novoj Kasabi je takođe instaliran RDLU matične centrale EWSD u Zvorniku sa po 272 i 280 analognih telefonskih priključaka koji su iskorišteni sa cca 60%. U Derventi je instalirano 16 ISDN baznih priključaka, a iskorišten je samo 1.

Sva ova mjesta su povezana optičkim kablom sa matičnom centralom u Zvorniku preko koje se ostvaruju veze sa svim krajevima svijeta.

Na području opštine Milići tri poštanske jedinice (Milići, Derventa i Nova Kasaba) obezbjeđuju građanima potrebne usluge PTT saobraćaja. Ove usluge se odnose na uplate po platnom prometu,

prijem i isporuka pošiljki i dostava na kućnu adresu, isplata penzija, invalidnina, dječijih dodataka i socijalnih pomoći.

4. DRUŠTVENO – EKONOMSKI USLOVI

- Osvrt na ekonomsku razvijenost područja opštine

Privreda opštine je bazirana najvećim dijelom na eksploataciji i preradi prirodnih bogatstava. Nosilac ekonomskog razvoja je kompanija AD „Boksit“ Milići, zatim drvo-prerađivački kompleks i drugi privredni subjekti. Na osnovu ostvarenih ekonomskih pokazatelja u opštini izvršena je kategorizacija opština u RS po stepenu razvijenosti, po kojoj su Milići svrstani u red srednje razvijenih opština.

Poljoprivreda opštine u dužem vremenskom periodu je grana kojoj se nije poklanjala adekvatna pažnja, pa je iz tih razloga u značajnom zaostajanju u odnosu na razvoj privrede u cjelini.

Ostali elementi ekonomske razvijenosti opštine su opširnije obrađeni u uvodnom dijelu ovog dokumenta (Osnovni podaci o opštini Milići i Društveno-ekonomske pretpostavke i normativni okvir za izradu Strategije).

- Mjere podrške razvoju poljoprivrede

Na cjelokupnu agrarnu politiku najveći uticaj ima država, koja podsticajnim mjerama i regresiranjem može značajno doprinijeti razvoju poljoprivrede. Proteklih godina podsticaji su se određivali za jednu godinu, tako da je iz godine u godinu dolazilo do promjena uslova što je djelovalo destimulativno u pogledu planiranja poljoprivredne proizvodnje na duži vremenski period.

Državni podsticaj ovoj proizvodnji najčešće su ostvarivali veći proizvođači, čime su zanemarena manja gazdinstva, kojih je najviše na našem području.

Budžetom Opštine Milići planiraju se određena sredstva za razvoj i unapređenje poljoprivredne proizvodnje, koja još uvijek nisu na potrebnom nivou. Ona se raspoređuju na osnovu Pravilnika o podsticajima, kojim su utvrđeni uslovi i kriteriji za korištenje ovih sredstava. Za 2009. godinu planom Budžeta Opštine Milići predviđena su sredstva za razvoj poljoprivrede u iznosu od 100.000 KM i raspoređiće se za podsticaj razvoja voćarstva, (jabuka, kruška, šljiva, malina, borovnica i ribizla), stočarstva (priplodne junice, premije za mlijeko) i ratarstvo (podsticaj za kukuruz).

Podsticajna sredstva Vlade RS za 2009. godinu dodijeljena su poljoprivrednim proizvođačima preko Ministarstva trgovine i turizma, odnosno Republičke direkcije za robne rezerve u đubrivu i nafti po regresiranim cijenama.

Razvojnim programom Republike Srpske, predviđen je plasman značajnih sredstava za razvoj poljoprivrede, koja će biti realizovana preko Investiciono razvojne banke uz vrlo povoljne uslove.

5. TRŽIŠTE

Područje opštine Milići raspolaže sa osnovnim inputima za proizvodnju određenih poljoprivrednih proizvoda koji su karakteristični za ovo podneblje, a to su: poljoprivredno zemljište, ljudski resursi, mogućnost nabavke potrebne mehanizacije, repromaterijal (sve vrste poljoprivrednih mašina, koncentrovana stočna hrana, mineralna đubriva, sjemena, sredstva za zaštitu bilja, stoke i dr.).

Skoro sav repromaterijal i mehanizacija koja se koristi u svrhu razvoja poljoprivrede su porijeklom iz uvoza (iz zemalja u orkuženju i šire), izuzev manjih količina azotnih đubriva koja se proizvode u BiH i nešto sjemenskog materijala koji ni izbliza ne zadovoljava potrebe poljoprivredne proizvodnje. Do sada je gotovo kompletna poljoprivredna proizvodnja sa područja opštine korištena za vlastite potrebe, izuzev jednog manjeg dijela proizvoda (voća i stoke), koji se plasirao na tržište i to isključivo domaće. Značajan dio proizvoda koji se nije proizvodio u poljoprivrednim gazdinstvima opštine, se obezbjeđivao na tržištu, a koji je uvezen iz zemalja okruženja ili je proizveden na poljoprivrednim gazdinstvima BiH – RS.

Buduću poljoprivrednu proizvodnju BiH – RS i opštine treba podići na takav nivo da se u organizovanoj proizvodnji na poljoprivrednim gazdinstvima obezbijede dovoljne količine svih vrsta proizvoda za potrebe domaćeg stanovništva i da se proizvedu po mogućnosti što veće količine proizvoda za strano tržište (zemlje u okruženju i EU). Iz uvoza obezbijediti samo one proizvode koji se ne mogu proizvoditi u vlastitoj proizvodnji (određena vrsta mehanizacije, sadnog materijala i rasnih grla visokoproduktivnih krava i nedostajuće količine mineralnih đubriva).

II – ANALIZA STANJA POLJOPRIVREDE NA PODRUČJU OPŠTINE MILIĆI

Poljoprivredna proizvodnja na području opštine Milići, dugoročno posmatrano, zaostaje u odnosu na realne mogućnosti koje su određene raspoloživim agroekološkim i drugim uslovima.

Na obim i strukturu poljoprivredne proizvodnje u zadnjih nekoliko godina bitno su uticali sledeći faktori:

- Registrovana poljoprivredna gazdinstva su većinom staračka i ona su najvećim dijelom orijentisana na naturalnu proizvodnju.
- Prosječna površina gazdinstva je relativno mala sa velikim brojem usitnjenih parcela, što u znatnoj mjeri poskupljuje upotrebu mehanizacije i otežava efikasniju proizvodnju.
- Muška radna snaga je većinom bila zaposlena u preduzećima, tako da su se poljoprivredom bavili stari ljudi i žene.
- Struktura poljoprivredne proizvodnje je pretežno naturalnog tipa, sa vrlo malim dijelom namijenjenim tržištu.

1. Ratarsko povrtarska proizvodnja

Proizvodna struktura ove grane poljoprivrede je prilično jednostrana. Najveće učešće u proizvodnji imaju žita (kukuruz i pšenica), zatim krmno bilje i povrće.

a) Proizvodnja žita

Na području opštine Milići proizvode se sledeće vrste žitarica: kukuruz, pšenica, te zanemarljive količine zobi i ječma.

GODINE	K U K U R U Z			P Š E N I C A		
	Zasijana površina ha	Proizvodnja (t)	Prinos t/1 ha	Zasijana površina ha	Proizvodnja (t)	Prinos t/1 ha
2005.	450	2.700	6	90	225	2,5
2006.	460	2.070	4,5	45	99	2,2
2007.	430	1.075	2,5	40	120	3
2008.	400	1.920	4,8	40	-	-

b) Proizvodnja povrća i industrijskog bilja

Najzastupljenije vrste povrća koje se proizvode na području opštine Milići su krompir i pasulj. Krompir je u 2008. godini zasijan na površini od cca 80 ha i proizvedeno je oko 800 t, dok je pasulj zasijan posebno i među usjevima na površini od oko 25 ha, a proizvedeno je 20 tona.

Od drugih vrsta povrća značajnije mjesto u proizvodnji zauzima crni luk zasijan na 11 ha, ukupne proizvodnje od 71 t, zatim paradajz, kupus, mrkva, grašak, krastavac i druge vrste povrća koje su naturalnog karaktera i nemaju veći ekonomski značaj.

Povrće se pretežno proizvodi na otvorenom prostoru, a u zadnjih nekoliko godina pokušava se organizovati proizvodnja povrća u plastenicima, što bi trebalo da bude osnov za ovu vrstu proizvodnje u budućnosti.

Prema statističkim podacima proizvodnja industrijskog bilja na području opštine Milići nije zastupljena.

c) Proizvodnja krmnog bilja

Krmno bilje se na području opštine proizvodi na površini od 4.843 ha, što čini 49% ukupnog poljoprivrednog zemljišta (livada – 2706 ha, pašnjaci 1450 ha, sijeno iz voćnjaka 559 ha i gajeno stočno krmno bilje 128 ha). Od gajenog krmnog bilja najzastupljenija je djetelina i lucerka čija je proizvodnja u 2008. godini ostvarena u iznosu od 309. tona.

U brdsko-planinskim dijelovima opštine najveća količina stočne hrane se dobije sa prirodnih livada i pašnjaka.

Procjenjuje se da je proizvodnja trave sa ovih površina u 2008. godini ostvarena u iznosu od oko 2900 tona.

2. Voćarska proizvodnja

Prema zvaničnim statističkim podacima voćnjaci na području opštine Milići zauzimaju površinu od 631 ha, na kojoj se proizvode sve vrste kontinentalnog voća (koštičavo, jabučasto, jagodasto i jezgrasto). Ono se uglavnom koristi za sopstvene potrebe u svježem stanju i prerađeno u domaćoj radinosti (alkoholna i bezalkoholna pića, suvo voće, džem itd.), a jedan manji dio se prodaje na tržištu, takođe u svježem stanju.

U sortimentu gajenih vrsta voća zastupljene su autohtone i savremene sorte. U novim zasadima su visokoproduktivne sorte.

Uzgoj voća je uglavnom ekstenzivan, dok se u novije vrijeme proizvođači počinju baviti intenzivnijom proizvodnjom.

Zasadi voća su najčešće podignuti na manjim površinama gdje je zasađeno u prosjeku od 100-200 stabala. Na području opštine Milići postoji jedan ogledni voćnjak u kome se vrši intenzivan način proizvodnje voća.

Šljiva je najzastupljenija vrsta voća koja se uzgaja na području opštine, zatim jabuka, a u manjim količinama se uzgaja kruška, trešnja i dunja. Od jagodičastog voća najzastupljenija je malina koja se intenzivno uzgaja na površini od oko 20 ha, a jagoda se uzgaja na malim parcelama i to na foliji. Iz grupe jezgrastog voća ekstenzivno se uzgaja orah i to u manjim količinama.

- Proizvodnja šljive i jabuke na području opštine Milići

Vrsta voća	Š L J I V A			J A B U K A		
	Broj rodni stabala	PRINOS		Broj rodni stabala	PRINOS	
		Ukupno t	Po stablu 1 kg		Ukupno t	Po stablu 1 kg
2005.	9980	150	15	3790	19	5
2006.	9950	219	22	5400	38	7
2007.	18200	546	30	11100	99	9
2008.	18970	-	-	12000	60	5

Upoređujući odnos raspoloživih uslova za razvoj voćarstva sa jedne strane i dostignuti obim proizvodnje sa druge strane može se zaključiti:

- Obim i struktura proizvodnje voća u opštini Milići nisu u srazmjeri sa raspoloživim uslovima za proizvodnju.
- Povećanje obima proizvodnje i izmjena strukture u voćarstvu mogu biti značajan činilac za razvoj voćarstva na području opštine.

Ograničavajući činioci za intenzivniji razvoj voćarstva u opštini Milići su:

- Nedostatak tradicije i znanja za savremeno bavljenje voćarstvom.
- Nedovoljno korištenje vodnih resursa za zalivanje voćnjaka zbog nedostatka sistema i uređaja.
- Neorganizovani otkup i nedostatak kapaciteta za preradu i skladištenje voća.
- Ograničeni kapaciteti unutrašnjeg tržišta i otežan pristup na svjetska tržišta.

3. Stočarstvo

U ekonomskom pogledu stočarstvo kao grana poljoprivrede ima sve uslove i pretpostavke da postane okosnica poljoprivrednog razvoja, a i značajan faktor u privrednom razvoju opštine. Poljoprivredni proizvođači se ovom proizvodnjom na području opštine još uvijek bave na ekstenzivan način i značajan dio proizvodnje je za vlastite potrebe.

Jedan od ključnih faktora za intenzivno bavljenje stočarstvom je postojanje fabrike stočne hrane u AD „MILEKS“ Milići koja proizvodi hranu za uzgoj svih vrsta stoke.

- Govedarstvo

U oblasti govedarstva u posljednje vrijeme preduzimaju se određene mjere u pogledu intenzivnijeg bavljenja ovom vrstom proizvodnje. Trenutno su na području opštine organizovane 23 mini farme koje učestvuju u proizvodnji mlijeka, a broj grla u njima se kreće od 3 – 6. Pored ovih farmera, organizovanom proizvodnjom mlijeka bavi se još 80 domaćinstava sa 115 grla, koja se ne mogu svrstati u farmere, dok se najveći dio poljoprivrednog stanovništva bavi proizvodnjom mlijeka za vlastite potrebe, gajeći po jednu kravu.

U 2008. godini organizovan je otkup mlijeka na pet otkupnih stanica i otkupljeno je ukupno 202.000 litara mlijeka, sa tendencijom stalnog porasta. Rasnost muznih krava je prilično loša, što ovu proizvodnju čini nerentabilnom. Ostali vidovi proizvodnje u ovoj oblasti (tov junadi i bikova) su beznačajni.

- Ovčarstvo

Ovčarska proizvodnja na području opštine Milići je ekstenzivnog karaktera, većina uzgajivača posjeduje mala stada do 30 ovaca, dok ih mali broj posjeduje stada preko 100 ovaca. Od ove proizvodnje najviše se proizvede jagnječeg mesa koje se većim dijelom plasira na domaće tržište (neorganizovano), a ostatak se koristi za vlastite potrebe.

U 2008. godini u oblasti ovčarstva proizvedeno je 13.800 kg vune.

- Svinjogojstvo

Svinjogojstvo je segment stočarstva kojim se proizvođači na području opštine bave na ekstenzivan način. Postoje tri farme srednje veličine koje se bave ovom djelatnošću, ali se kapaciteti ne koriste optimalno i proizvodnja u njima nema potreban kontinuitet. Ostali proizvođači ovu proizvodnju drže do nivoa koji zadovoljava vlastite potrebe, a eventualni višak se prodaje na tržištu. Prema podacima kojima raspolažu opštinske službe i Veterinarska stanica na području opštine ima oko 1000 svinja i oko 300 krmača prasilja koje nisu visoke rasnosti.

- Peradarstvo

Peradarstvo je slabo razvijeno i uglavnom je ekstenzivno, osim Farme koka nosilja u Vukšić Polju koja posjeduje jato od cca 80.000 koka nosilja sa godišnjom proizvodnjom od cca 15.000.000 konzumnih jaja. Manji broj proizvođača se bavi uzgojem brojlera čija proizvodnja je najvećim dijelom za vlastite potrebe, a manji dio za tržište.

Vrsta stoke	GOVEDA		SVINJE		OVCE		ŽIVINA
	Ukupno	Ženska pripl.grla	Ukupno	Ženska pripl.grla	Ukupno	Ženska pripl.grla	
Godina							
2008.	2500	1500	1000	300	4600	4200	100.000

4. Ostale grane poljoprivrede

Od ostalih grana poljoprivrede koje se najčešće nazivaju alternativne grane na području opštine Milići koje je još uvijek prilično čisto, najzastupljenije je pčelarstvo i nešto manje ribarstvo.

Prema podacima Udruženja pčelara na području opštine ima preko 800 košnica pčela, a u 2008. godini je proizvedeno oko 10.000 kg meda. Pored ovih podataka koji se vode u Udruženju pčelara, ovom proizvodnjom se bavi još jedan broj proizvođača sa oko 200 košnica koji nisu članovi ovog Udruženja.

Ribarstvo je trenutno slabo razvijeno, iako za njegov razvoj postoje dobri uslovi.

Ova djelatnost je organizovana u sklopu Boksitovog kompleksa za ugostiteljstvo, gdje se nalazi ribnjak površine 550 m², a zapremine 600 m³, u kome se godišnje proizvede oko 9000 kg konzumne pastrmke i u privatnom ribnjaku u Zagrađu površine 100 m², a zapremine 120 m³ u kome se godišnje proizvede oko 3000 kg pastrmke.

Treći ribnjak se nalazi na rijeci Štedrić koji trenutno nije u funkciji.

Postojeći resursi za ovu vrstu proizvodnje, kao i izgrađeni kapaciteti se nedovoljno koriste, a potrebe za ovim proizvodima su značajne, pa se na ovaj način daje signal postojećim, a i budućim proizvođačima da ovu proizvodnju maksimalno unaprijede.

III – SWOT ANALIZA

Ovom savremenom metodom analize daje se sistematizovan prikaz uslova i ograničenja za rentabilnu poljoprivrednu proizvodnju i održiv razvoj poljoprivrede na području opštine Milići do 2015. godine.

SWOT analiza omogućava prepoznavanje pozitivnih i negativnih (unutrašnjih i spoljašnjih) činioca koji utiču na mogućnost ostvarenja postavljenih ciljeva u Strategiji razvoja poljoprivrede.

Svi činioci po ovom metodu se klasifikuju na:

1. SNAGE „S“ - pozitivni unutrašnji činioci, koji mogu biti zajednički za sve grane i linije poljoprivredne proizvodnje i specifični, jer se odnose samo na pojedine grane i linije proizvodnje.
2. SLABOSTI „W“ – negativni unutrašnji činioci, koji takođe mogu biti zajednički i specifični.
3. MOGUĆNOSTI „O“ – pozitivni spoljašnji činioci
4. PRIJETNJE „T“ – negativni spoljašnji činioci

SNAGE „S“

- Povoljan geografski položaj područja opštine.
- Zadovoljavajuće površine poljoprivrednog zemljišta za razvoj poljoprivredne proizvodnje.
- Značajan hidropotencijal i kvalitet voda za potrebe stanovništva, razvoj poljoprivrede i proizvodnju električne energije u minielektranama.
- Relativno povoljni klimatski uslovi za razvoj poljoprivredne proizvodnje.

- Povoljni uslovi za gajenje koštičavog voća (šljiva, višnja), jabučastog (jabuka, kruška), jagodastog (jagoda, kupina, borovnica) i jezgrastog (orah, lješnjik).
- Povoljni uslovi za uzgoj ovaca, goveda, koza, svinja i živine (razvoj mljekarstva i tov stoke).
- Povoljni uslovi za proizvodnju stočne hrane.
- Relativno dobro opremljena služba za zdravstvenu zaštitu stoke.
- Povoljni uslovi za proizvodnju organske hrane.
- Povoljni uslovi za šproizvodnju hrane u zatvorenom prostoru (staklenici i plastenici).
- Povoljni uslovi za razvoj alternativnih grana poljoprivrede (pčelarstvo, podizanje ribnjaka za uzgoj pastrmke, gajenje lovne divljači, proizvodnja ljekovitog i aromatičnog bilja i drugo).
- Povoljna saobraćajna i energetska infrastruktura.
- Postoje uslovi i pretpostavke za podizanje mini pogona za preradu poljoprivrednih proizvoda.
- Podrška poljoprivrednoj proizvodnji kroz subvencije iz budžeta opštine i Republike Srpske.

SLABOSTI „W“

- Niska investiciona ulaganja u poljoprivredu u dužem vremenskom periodu.
- Negativna demografska kretanja u ruralnim dijelovima opštine.
- Neadekvatno korištenje hidropotencijala (navodnjavanje).
- Usitnjenost zemljišnih posjeda.
- Nedostatak mehanizacije i opreme za uspješnu poljoprivrednu proizvodnju.
- Neodgovarajući smještajni kapaciteti za razvoj stočarstva.
- Nepovoljan rasni sastav stoke.
- Zastarjeli i u visokom stepenu amortizovani zasadi voća.
- Neorganizovani otkup poljoprivrednih proizvoda i neorganizovano snabdijevanje inputima za proizvodnju i zaštitu bilja i stoke.
- Nedostatak iskusnih i obrazovanih kadrova u poljoprivredi.
- Propadanje Zemljoradničke zadruge i neorganizovanost poljoprivrednih proizvođača.
- Još uvijek nedovoljna podsticajna sredstva opštine i RS za razvoj poljoprivrede.
- Neuređena podzakonska regulativa sa osnovnim Zakonima iz oblasti poljoprivrede na nivou RS i BiH.

MOGUĆNOST „O“

- Donešena Strategija razvoja poljoprivrede RS i druge mjere ekonomske politike kojima se stimuliše razvoj poljoprivredne proizvodnje.
- Dugoročna Strategija Evropske Unije koja predviđa značajna ulaganja u poljoprivredu zemalja Balkana.
- Mogućnost većih ulaganja u poljoprivredu (stočarstvo i voćarstvo) od strane domaćih i stranih investitora.
- Velika potrošnja za hranom na domaćem i stranom tržištu.
- Ukрупnjavanje poljoprivrednih parcela.
- Stimulisanje povratka i zadržavanja stanovništva na selu u cilju efikasnijeg i potpunijeg korištenja poljoprivrednog zemljišta.
- Povećanje broja registrovanih poljoprivrednih gazdinstava.
- Podržati poljoprivredna gazdinstva koja su do sada proizvodila za sopstvene potrebe na proširenju kapaciteta za proizvodnju za potrebe tržišta.
- Razvojem poljoprivrede stvaraju se mogućnosti zapošljavanja, prije svega, članova domaćinstva, a zatim i slobodne radne snage.
- Sa stanovišta podrške sektoru poljoprivrede od posebnog značaja je poboljšanje i modernizacija infrastrukturnih objekata opštine.
- Iskoristiti šanse i povoljan geografski položaj opštine te izgraditi ugostiteljsko-turističke kapacitete koji će biti konzumenti poljoprivrednih proizvoda.

PRIJETNJE „T“

- Nepovoljne i nestabilne političke prilike u BiH i regionu.
- Destimulativni ambijent za potencijalne investitore u poljoprivrednu proizvodnju.
- Nepoštovanje važećih zakonskih propisa iz oblasti agrara.
- Nekontrolisani uvoz jeftinih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.
- Nedovoljan podsticaj poljoprivredi zbog nedostatka sredstava u budžetu Opštine i Republike.
- Odlivanje radne snage iz poljoprivrede u profitabilnije grane proizvodnje ili u inostranstvo.

- Visoki standardi tržišta zemalja EU po pitanju kvaliteta poljoprivrednih proizvoda i uslova trgovanja.
- Visoke cijene poljoprivrednih proizvoda zbog viših cijena inputa i niže produktivnosti u odnosu na agrarno razvijene zemlje.
- Nepovoljni finansijski krediti namjenjeni razvoju poljoprivrede.

DRUGI DIO

Prijedlog strateških opredjeljenja do 2015. godine

I – KORACI U FORMULISANJU STRATEGIJE

1. Misija strategije

Osnova misije je definisanje: prijedlog Strategije razvoja poljoprivrede na području opštine Milići do 2015. godine.

Utvrđivanju prijedloga prethodila je analiza uslova i ograničenja za razvoj poljoprivrede. Ona predstavlja osnovu za određivanje ciljeva Strategije, na osnovu kojih se definišu programi i projekti, kao i uslovi za njihovu implementaciju.

Misija opštine Milići se sastoji u:

- Unapređenju i razvoju osnovnih funkcija infrastrukture, koje su neophodan uslov za razvoj ne samo poljoprivrede, već i privrede u cjelini.
- Materijalnom podsticaju realizacije usvojenih strateških programa i projekata.

2. Vizija

Vizija u ovom dokumentu u suštini znači viđenje stanja poljoprivrede na području opštine na kraju perioda za koji se Strategija usvaja.

Rukovodstvo opštine i poljoprivredna gazdinstva imaju sledeću viziju razvoja poljoprivrede do 2015. godine.

- Razvijena poljoprivreda i prerada poljoprivrednih proizvoda u skladu sa raspoloživim resursima i materijalno-tehničkim mogućnostima uz poštovanje standarda kvaliteta (EU) u kojima proizvođači ostvaruju zaradu koja ih motiviše da se bave ovom djelatnošću.
- Savremeno opremanje i uređenje farmi u stočarstvu, sa mini pogonima ili zanatskim radionicama za preradu mesa i mlijeka.
- Podizanje savremenih plantaža voća, takođe sa mini pogonima za njihovu preradu i uskladištenje.
- Proizvodnja organske hrane koja može biti važan faktor za podizanje standarda ruralnog stanovništva.

3. Opšti ciljevi Strategije

- Povećanje obima i ekonomskih rezultata u poljoprivrednoj proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda.
- Naturalnu poljoprivrednu proizvodnju što je više moguće transformisati u robnu.
- Ublažiti negativne demografske tendencije u ruralnim dijelovima opštine.

4. Posebni ciljevi Strategije

- Definisanje pravaca razvoja programa i projekata u:
  - Stočarskoj proizvodnji
  - Biljnoj proizvodnji
  - Alternativnim i drugim granama poljoprivrede
  - Preradi poljoprivrednih proizvoda

- b) Definisanje uslova za realizaciju Strategije.

II – STRATEGIJA RAZVOJA STOČARSTVA

1. Strateški ciljevi

Osnovni strateški ciljevi u razvoju stočarstva na području opštine Milići do 2015. godine su:

- a) Zaustavljanje negativnog trenda u kretanju brojnog stanja osnovnih vrsta stoke.
- b) Povećanje obima proizvodnje (po grlu i ukupno) i poboljšanje kvaliteta proizvoda.

Ovi ciljevi se mogu realizovati primjenom više mjera od kojih su najznačajnije:

- Poboljšanje rasnog sastava stoke.
- Poboljšanje tehnologije uzgoja i zdravstvene zaštite stoke.
- Podizanje više savremenih porodičnih robnih farmi osnovnih vrsta i kategorija stoke.

Osnovne pretpostavke za ostvarenje projektovanih ciljeva su:

- Povećanje proizvodnje kvalitetne stočne kabaste i koncentrovane hrane, kako na oraničnim površinama, tako i na livadama i pašnjacima.
- Obezbjedenje finansijskih sredstava za investiciona ulaganja.

Mogući izbori finansiranja projekata su:

- Preduzetnici i poljoprivredna gazdinstva (potencijalni investitori) iz vlastitih sredstava.
- Republika Srpska iz budžetskih sredstava (premije, regresi za priplodna grla, regresiranje kamata na kredite i drugi podsticaji).
- Budžetska sredstva opštine Milići.
- Klanice, mljekare i drugi kapaciteti za preradu stočarskih proizvoda.
- Poslovne banke – kreditna sredstva.
- Međunarodne organizacije – donatorska sredstva.

2. Robne farme u stočarstvu

Od postojećih farmi stočarske proizvodnje na području opštine Milići ne može se reći ni za jednu da ima strateški značaj u pogledu privrednog razvoja opštine, ali je činjenica da imaju nesporn ekonomski značaj za svako pojedinačno gazdinstvo, pa i opštinu u cjelini.

Ovom Strategijom razvoja poljoprivrede do 2015. godine predlažu se u organizaciono tehničkom pogledu specijalizovane robne farme po vrstama i kategorijama stoke, a u pogledu vlasništva i kapaciteta porodične mini farme.

a) Specijalizovane robne farme goveda

U periodu realizacije Strategije razvoja poljoprivrede na području opštine Milići predviđa se da naturalnu proizvodnju u oblasti govedarstva zamjeni robna proizvodnja i da se u tom periodu izgradi određeni broj farmi i da se značajno poveća proizvodnja kravljeg mlijeka i goveđeg mesa.

Do 2015. godine postojeću proizvodnju mlijeka od 202.000 litara na godišnjem nivou (podaci iz 2008. godine), povećati za pet puta (1.000.000 litara), a proizvodnju goveđeg mesa organizovati tako da dostigne nivo od 100 tona godišnje.

Za realizaciju ovih planova predlažu se sledeći tipovi farmi:

- Specijalizovane robne farme krava za proizvodnju mlijeka.
- Specijalizovane robne farme goveda za proizvodnju mesa.
- Kombinovane robne farme goveda za proizvodnju mlijeka i mesa.

- Specijalizovane robne farme krava za proizvodnju mlijeka

U pogledu kapaciteta farmi muznih krava predlažu se modeli od 5, 10 i 20 matičnih grla, za čiji uzgoj i proizvodnju mlijeka postoje određeni uslovi, proanalizirani u provom dijelu Strategije. Farme kapaciteta od 5 i 10 muznih krava su jednoreodne sa veznim sistemom držanja, a od 20 su dvoredne.

Što se tiče rase muznih krava predlaže se simentalska rasa koja ima genetski potencijal za visoku proizvodnju mlijeka od 6000 litara godišnje po kravi (20-25 l mlijeka dnevno po kravi).

Za ovu vrstu proizvodnje potrebno je obezbjediti sledeće uslove:

- Nabavka proizvodnih grla.
- Izgradnja novih ili rekonstrukcija postojećih objekata, kao i pratećih objekata (đubrište sa savremenim ekološkim zahtjevima, prostorije za mlijeko i opremu, nadstrešnice za mehanizaciju i objekat za smještaj hrane).
- Priprema sjetvenih površina i sijanje lucerke, djeteline i drugih vrsta stočne hrane.
- Nabavka štalske opreme (muzni uređaji, vezovi, pojilice)
- Nabavka opreme za proizvodnju hrane.

- Potrebna investiciona ulaganja za podizanje novih farmi muznih krava, nabavku opreme i rasnih grla, po predloženom modelu:

U KM

Red. br.	VRSTA ULAGANJA	MODELI FARMI MUZNIH KRAVA		
		5 muznih krava	10 muznih krava	20 muznih krava
1.	Građevinski objekti	15.000	28.000	55.000
2.	Oprema	15.000	20.000	25.000
3.	Visoko steone junice	20.000	40.000	80.000
	U K U P N O	50.000	88.000	160.000

- Godišnje potrebe stočne hrane i zemljišnih površina po modelima farmi

I Varijanta

Vrsta hrane	Model farme	5 MUZNIH KRAVA		10 MUZNIH KRAVA		20 MUZNIH KRAVA	
		Godišnje potrebe kg	Potrebno ha	Godišnje potrebe kg	Potrebno ha	Godišnje potrebe kg	Potrebno ha
Sijeno lucerke		7.300	1	14.600	2,1	29.200	4,2
Silaža kukuruza		45.625	1,7	91.250	3,5	182.500	7,0
Koncentr.smješa		9.125	-	18.250	-	36.500	-
U K U P N O:		-	2,7	-	5,6	-	11,2

Najjednostavnija varijanta obroka

- 4 kg sijena dnevno po kravi
- 25 kg silaže kukuruza dnevno po kravi
- 5 kg koncentrovane smješe po kravi dnevno

Planirani prinos po ha

- Sijeno lucerke 7000 kg/ha
- Zelena masa kukuruza za siliranje - 25.000 kg/ha
- Sijeno sa livada i pašnjaka 2500 kg/ha

II Varijanta							
Vrsta hrane	Model farme	5 MUZNIH KRAVA		10 MUZNIH KRAVA		20 MUZNIH KRAVA	
		Godišnje potrebe kg	Potrebno ha	Godišnje potrebe kg	Potrebno ha	Godišnje potrebe kg	Potrebno ha
Sijeno lucerke		6.100	0,87	12.200	1,75	24.400	3,50
Silaža kukuruza		42.625	1,70	85.250	3,41	170.500	6,82
Zelena lucerka		6.000	0,43	12.000	0,85	24.000	1,70
Koncentr.smješa		9.125	-	18.250	-	36.500	-
U K U P N O:			3,05	-	6,1	-	12,02

Ova varijanta podrazumijeva:

- 2 kg sijena dnevno po kravi u periodu ishrane sijenom (120 dana)
- 20 kg silaže po kravi dnevno u obroku sa sijenom (120 dana)
- 10 kg zelene lucerke po kravi dnevno (120 dana)
- 4 kg sijena u ostalom periodu godine po kravi (245 dana)
- 25 kg silaže u ostalom periodu godine po kravi (245 dana)
- 5 kg koncentrata po kravi dnevno

Planirani prinos po hektaru:

- Sijeno lucerke 7000 kg/ha
- Zelena masa lucerke 14.000 kg/ha
- Sijeno sa livada i pašnjaka 2500 kg/ha

- Planirana proizvodnja mlijeka po jednoj muznoj kravi je 6.000 l/god.
- Planirana ukupna godišnja proizvodnja mlijeka na farmama kapaciteta 5 muznih krava 30.000 l, 10 muznih krava 60.000 l i 20 muznih krava 120.000 litara.

Količina hrane se može povećavati ili smanjivati sve u zavisnosti od količine mlijeka koja se želi postići.

- Specijalizovane robne farme goveda za proizvodnju mesa

Na području opštine Milići nema organizovane proizvodnje junećeg mesa, jer se skoro sva telead namjenjena za tov prodaju kupcima sa strane ili kupcima na opštini. U navedenom planskom periodu (2010-2015. godina) planira se organizovani tov junadi, koji bi obuhvatio što veći broj grla namjenjenih za tov koja se proizvedu na području opštine. Iz tog razloga predlažu se modeli farmi pojedinačnog kapaciteta od 5, 10 i 20 tovnih junadi.

Predloženi modeli farmi se zasnivaju na intenzivnom tovu junadi sa hranom proizvedenoj na sopstvenim imanjima, dok bi se jedan manji dio morao nabaviti na tržištu (koncentrovana hrana).

Što se tiče rase predlažu se telad simentalke rase koja u tovnom periodu dostižu masu do 500 kilograma.

Trajanje jednog turnusa iznosi 8-9 mjeseci, što je u zavisnosti od mase teladi na početku tova.

Tov junadi se odvija u tri faze:

- Prva (priprema) faza traje 15-20 dana i počinje sa otkupom teladi težine do 150 kg.
- Druga faza je predtov i traje do postizanja težine od 250 kg.
- Treća faza je finalni (završni) tov i traje do postizanja težine do 500 kg.

Osposobljavanje gazdinstava za robnu proizvodnju junećeg mesa zahtjeva određena investiciona ulaganja koja zavise od veličine farme i izgradnje pratećih objekata (objekat za prihvatanje stajnjaka, prostorije za smještaj koncentrovane hrane, nadstrešnice za mehanizaciju i sijeno, silosi, stočna vaga i

dr.). Pored ove opreme potrebna je i poljoprivredna oprema za proizvodnju i pripremu hrane, kao i potrebna štalska oprema. Od ostalih ulaganja potrebno je pripremiti livade za sijanje lucerke, nabaviti telad za tov, ukoliko se ne obezbjede u sopstvenoj proizvodnji.

Potrebna investiciona ulaganja za tov junadi kapaciteta 5, 10 i 20 grla u turnusu:

U KM

Red. Br.	VRSTA ULAGANJA	MODELI FARMI ZA TOV JUNADI		
		5 tovnih junadi	10 tovnih junadi	20 tovnih junadi
1.	Građevinski objekti i oprema	15.000	25.000	35.000
2.	Telad za tov	4.500	9.000	18.000
	U K U P N O	19.500	34.000	53.000

Ishrana tovnih junadi bazira se na kabastoj hrani koja će se pretežno proizvoditi u okviru gazdinstava (sijeno, silaža od kukuruza) i koncentratima koji će se obezbjediti na tržištu.

- Plan sjetvenih površina za proizvodnju hrane za tov junadi za predložene modele farmi

MODEL FARMIE VRSTA HRANE	MODELI FARMI ZA TOV JUNADI					
	5 tovnih junadi		10 tovnih junadi		20 tovnih junadi	
	Potreba hrane kg.	ha	Potreba hrane kg	ha	Potreba hrane kg	ha
Sijeno lucerke	1.200	0,2	2.400	0,4	4.800	0,8
Silaža kukuruzna	7.800	0,4	15.600	0,8	31.200	1,6
Koncentrovana smješa	4.800	-	9.600	-	19.200	-
U K U P N O:		0,6		1,2		2,4

Planirana proizvodnja mesa na predloženim farmama:

- po grlu 350 kg (ulaz 150 kg, izlaz 500 kg, trajanje turnusa 260 dana)

- po farmi: 5 junadi u tovu u turnusu 1.750 kg (350 x 5)
 10 junadi u tovu u turnusu 3.500 kg (350 x 10)
 20 junadi u tovu u turnusu 7.000 kg (350 x 20)

- Kombinovane robne farme goveda za proizvodnju mlijeka i mesa

Ovakav model porodičnih farmi ima više prednosti u odnosu na specijalizovane farme, posebno za manja i mješovita poljoprivredna gazdinstva. Prema ovom modelu najbolja ženska telad se izdvajaju i gaje za dalju reprodukciju, a muška i škartirana ženska grla se koriste za tov do određene težine u svrhu proizvodnje mesa.

Sve količine kabaste hrane potrebne za ovu vrstu proizvodnje mogu se proizvesti na vlastitim gazdinstvima, dok se dio koncentrovane hrane mora nabaviti na tržištu.

Predlažu se sledeći modeli kombinovanih robnih farmi za proizvodnju mlijeka i mesa:

- 3 muzne krave + 3 tovnih junadi (mlijeka 3 x 6000 = 18.000 l; mesa 3 x 500 = 1.500 kg)
 - 5 muznih krava + 5 tovnih junadi (mlijeka 5 x 6000 = 30.000 l; mesa 5 x 500 = 2.500 kg)
 -10 muznih krava + 10 tovnih junadi (mlijeka 10 x 6000 = 60.000 l; mesa 10x 500 = 5.000 kg)

- Potrebe stočne hrane i zemljišnih površina po modelima farmi

Model farme	MODELI FARM I					
	3m.krave + 3t.junadi		5m.krava + 5t.junadi		10m.krava + 10t.junadi	
	Potrebe hrane kg	ha	Potrebe Hrane kg	ha	Potrebe hrane kg	ha
Sijeno lucerke	4.380	0,7	7.300	1,4	14.600	2,8
Silaža kukuruza	30.255	1,5	50.375	3,0	100.750	6
Koncentr.smjesa	6.480	-	10.800	-	21.600	-
U K U P N O:		2,2	-	4,4	-	8,8

Period realizacije projekta 2010-2015. godina odvijace se u dvije faze:

U prvoj fazi (2010-2012) planira se stvaranje uslova za uzgoj 80 muznih krava u savremenim mini farmama, a u drugoj fazi (2013-2015.) novih 100 muznih krava, ukupno 180, što bi omogućilo na kraju planskog perioda proizvodnju mlijeka od 1.000.000 l godišnje.

Kod uzgoja tovnih junadi se planira da se na kraju prve faze dostigne nivo proizvodnje od 100 grla, a na kraju druge faze tj. planskog perioda da ovaj broj dostigne 200 grla što bi omogućilo proizvodnju junećeg mesa od 100 tona godišnje.

Planirana proizvodnja mlijeka i mesa se odnosi samo na proizvodnju u robnim farmama, dok će se i dalje u naturalnom obimu zadržati još oko 30% proizvodnje mlijeka i mesa.

Za realizaciju ovog projekta u oblasti stočarstva potrebno je obezbjediti sledeće uslove:

- Obezbediti stimulatívne mjere države za podizanje robnih farmi u oblasti govedarstva (podsticaji za investicije u stočarstvu, regresiranje kamata za investiciona ulaganja, premije za mlijeko, regresiji za meso i dr.).
- Obezbeđenje podsticajnih mjera sredstvima iz Budžeta opštine.
- Intenziviranje proizvodnje stočne hrane.
- Organizaciono i kadrovsko jačanje udruženja stočara.
- Organizovanje kvalitetne veterinarske zaštite.
- Organizovati kvalitetan otkup mlijeka i tovnih junadi.
- Edukacija farmera.

a) Robne farme ovaca

Ovčarska proizvodnja na području opštine Milići je ekstenzivnog karaktera, u kojoj većina proizvođača poseduje mala stada do 30 ovaca, dok ih mali broj poseduje stada sa 100 ovaca. Ova proizvodnja ima ekonomski značaj isključivo za domaćinstva koja se bave istom. Jedan dio proizvedenog jagnječeg mesa se plasira na tržištu (neorganizovano), dok se drugi dio koristi za vlastite potrebe. Proizvodnjom ovčijeg mlijeka gotovo da se uzgajivači ovaca i ne bave.

Strategijom razvoja poljoprivrede opštine Milići u dijelu koji se odnosi na ovčarstvo, mora se planirati organizovana proizvodnja koja će pored zadovoljavanja vlastitih potreba gazdinstava, najveći dio proizvodnje usmeriti na tržište, na kome raste potražnja za ovim proizvodima.

Strategija razvoja ovčarstva se sastoji u:

- Nastojanju da se broj ovaca svake godine povećava i da u jednom trenutku dostigne svoj maksimum za koji postoje potrebni uslovi.
- U transformaciji naturalne u robnu proizvodnju.
- Izgradnji savremenih ovčarskih farmi.

Ovom Strategijom se predlažu tri modela ovčarskih farmi i to od 30, 50 i 100 matičnih grla, plus prateće kategorije (jagnjad i priplodna grla).

Osnovni proizvodi u ovčarskoj proizvodnji su meso-mlijeko i priplodna grla za remont stada, a vuna i koža su sporedni proizvodi.

Što se tiče rasnog sastava, za uzgoj se predlaže pramenka i sjenička oplemenjena.

Potrebna investiciona ulaganja za osnivanje savremenih ovčarskih farmi u izgradnju objekata, nabavku opreme za pripremu stočne hrane, nabavku priplodnih grla i potrebne opreme u objektu iznose:

Red. Br.	VRSTA ULAGANJA	MODELI FARMI		
		30 matiĉn.ovaca	50 matiĉn.ovaca	100 matiĉ.ovaca
1.	Građevinski objekti	8.000	15.000	25.000
2.	Oprema	2.000	5.000	10.000
3.	Matiĉno stado	4.500	7.500	15.000
4.	Priplodna grla	400	800	1.200
		14.900	28.300	51.200

Objekti za uzgoj ovaca i jagnjadi mogu se graditi od drveta ili od ĉvrstog materijala, pokriveni crijepom ili nekim drugim pokrivaĉem. Na ovim objektima moţe se izgraditi tavan koji se koristi za smještaj sijena.

I u jednoj i u drugoj izvedbi ovĉarnici moraju zadovoljiti tehniĉko-tehnološke uslove koji podrazumijevaju veliĉinu objekta potrebnog za uzgoj ovaca po predloţenom modelu farmi, objekte za hranidbu ovaca, odgoj podmladka, dovoljnu koliĉinu svjetlosti, kao i adekvatan ventilacioni sistem.

Za razvoj ovĉarstva na podruĉju opštine Milići predviđa se poluintenzivan sistem gajenja ovaca i u manjem obimu intenzivan sistem uzgoja.

Kod poluintenzivnog sistema obrok se sastoji od sijena sa prirodnih i sijanih livada, paše i koncentrovane smješe.

Cjelokupne koliĉine hrane izuzev koncentrata moraju se proizvesti na farmi uzgajivaĉa.

- Potrebne zemljišne površine za proizvodnju hrane po predloţenim modelima farmi ovaca – poluintenzivan sistem uzgoja

H R A N A	Model F -30 ovaca		Model F – 50 ovaca		Model F- 100 ovaca	
	Godišnje potrebe kg.	ha	Godišnje potrebe kg	ha	Godišnje potrebe kg	ha
Sijeno sa oranica	5.500	0,6	9.000	1	18.000	2
Sijeno sa prirodnih livada	5.500	0,2	9.000	2	18.000	4
P a š a	27.000	1,5	45.000	2,5	90.000	5
Koncentrat	1.620		2.700		5.400	
U K U P N O:		3,3		5,5		11

- Proizvodnja osnovnih proizvoda po grlu i ukupno na bazi kapaciteta predloţenih farmi

	MODELI FARMI OVACA		
	30 matiĉn.ovaca	50 matiĉn.ovaca	100 matiĉ.ovaca

VRSTA PROIZVODA			
Meso – godišnje kg	27j x 30 kg x 1,5 = 1.215 kg	45j x 30 kg x 1,5 = 2.250 kg	90 j x 30 kg x 1,5 = 4.500 kg
Proizvodnja grla za remont	6	12	25
Izlučenih matičnih grla	6	12	25

Period realizacije projekta 2010-2015. godina odvijaće se u dvije faze:

U prvoj fazi (2010-2012. god.) planira se stvaranje uslova za osnivanje robnih farmi ovaca po predloženim modelima ukupnog kapaciteta 400 matičnih grla (5 farmi x 30 ovaca, 3 farme x 50 ovaca, 1 farma x 100 ovaca), a u drugoj fazi (2013-2015. god.) novih 400 matičnih grla.

Projekat će se realizovati uz nastavak stimulativnih mjera Vlade RS i opštine Milići, uz bolju organizaciju odgajivača ovaca, njihovo udruživanje i permanentno edukovanje.

b) Robne farme svinja

U periodu realizacije Strategije razvoja poljoprivrede na području opštine Milići svinjogojstvo neće imati strateški značaj, ali će i dalje biti jedna od zastupljenih linija stočarske proizvodnje. Do sada su se poljoprivredni proizvođači ovom djelatnošću bavili na ekstenzivnan način i proizvodili su većinom za vlastite potrebe, a manji dio za tržište. Rasni sastav uzgajanih grla nije bio na visokom nivou.

Strategija razvoja svinjarstva u periodu 2010-2015. godina zasniva se na:

- Transformaciji prirodne u robnu proizvodnju.
- Izgradnji savremenih mini robnih farmi za proizvodnju svinjskog mesa, podmlatka za tov i priplod.
- Povećanju obima proizvodnje u ovoj oblasti za 100% u odnosu na stanje u 2008. godini.

Predlažu se tri modela farmi svinja i to:

- Farme za proizvodnju prasadi za tržište (od 20-25 kg) pojedinačnog kapaciteta 3,6 i 12 krmača prasilja.
- Farme sa kombinovanom proizvodnjom – prasadi i tovne svinje kapaciteta 3 krmače + 25 tovljenika i 6 krmača + 50 tovljenika u turnusu.
- Specijalizovane mini robne farme za tov svinja kapaciteta do 100 tovljenika u turnusu.

Na svim modelima mini farmi u svinjarstvu predlažu se za uzgoj mesnate rase svinja–landras i pietren i dr.

Potrebna investiciona ulaganja za osnivanje mini farmi svinja po predloženim modelima farmi:

- Farme za proizvodnju prasadi do 25 kg

U KM

U L A G A N J A	MODELI FARMI		
	3 krmače prasilje	6 krmača prasilja	12 krmača pras.
Građevinski objekat	6.000	12.000	24.000
O p r e m a	1.000	2.000	4.000
Matična grla	1.500	3.000	6.000
Priplodna grla	-	-	800

U K U P N O:	8.500	17.000	34.800

Veličina boksova za krmače prasilje je 2m x 1,6 m/kom, a za prasid po odbijanju od krmače 2m x 1,5m za 10 prasića.

Nakon odbijanja od krmače (4 nedelje) prasid će provesti u boksovima još 5 nedelja do kada bi trebali postići težinu do 25 kg kada se preseljavaju u farmu za tov svinja.

- Kombinovane farme za proizvodnju prasadi i tovljenika po predloženom modelu:

U KM

U L A G A N J A	M O D E L I F A R M I	
	3 krmače + 25 tovljenika	6 krmača + 50 tovljenika
Građevinski objekat	10.000	20.000
O p r e m a	2.000	3.000
Matična grla	4.500	9.000
U K U P N O:	16.500	32.000

U ovim kombinovanim farmama u toku godine obezbjediće se potreban broj prasadi za tov u dva turnusa.

- Specijalizovane farme za tov svinja po predloženom modelu:

U KM

U L A G A N J A	M O D E L F A R M E	
	100 TOVLJENIKA	
Građevinski objekat	30.000	
O p r e m a	7.500	
Prasići za tov (25 kg)	12.500	
U K U P N O:	50.000	

U tovljištu su svinje smještene u boksove od po 10 grla. Potrebna površina prostora po tovljeniku je 0,7 m². Tov svinja se odvija u turnusima (2 godišnje). Potrebne količine koncentrovane hrane po jednom tovljeniku za jedan turnus su oko 450 kg, a težina koja se dostiže u tovu je oko 120 kg.

Za uspješno bavljenje svinjogojstvom, pored izgrađenih objekata po tipovima farmi, nabavljanja neophodne opreme, potrebno je obezbjediti i adekvatno zagrijavanje objekata, ventilaciju i dovoljnu količinu svjetlosti i efikasnu veterinarsku zaštitu.

c) Robne farme u živinarstvu

U planskom periodu živinarstvo na području opštine neće imati strateški značaj, ali će za jedan broj domaćinstava biti značajna linija poljoprivredne proizvodnje.

Mjesto živinarstva u ovoj Strategiji opredjeljuju sledeće činjenice:

- Radi se o relativno jeftinoj proizvodnji kvalitetne hrane za koju postoji stalna tražnja.
- Proizvodnja se obavlja u zatvorenim objektima i uz korištenje koncentrovane hrane, na koju nemaju uticaja agroekološki uslovi, pa se iz tih razloga farme za ovu proizvodnju mogu locirati na području cijele opštine.
- Na području opštine ova proizvodnja izuzev Farme koka nosilja u Vukšić Polju je do sada imala naturalni karakter, što opredjeljuje sadašnje, a i buduće proizvođače na robnu proizvodnju.

U Strategiji razvoja poljoprivrede do 2015. godine za oblast živinarstva predlažu se robne farme kapaciteta:

- Farmu koka nosilja u Vukšić Polju zadržati na nivou postojeće proizvodnje konzumnih jaja.
- Tov brojlera organizovati u mini robnim farmama od 500, 1000 i 2000 pilića u turnusu.

Tov brojlera treba organizovati u objektima podnog tipa, sa odgovarajućom opremom za hranjenje, napajanje i održavanje temperature, sa odgovarajućom ventilacijom i potrebnom količinom svjetlosti. Prostirka u ovom načinu tova brojlera je najčešće piljevina.

Tov brojlera treje oko 50 dana, a u toku godine moguće je organizovati proizvodnju do 6 turnusa, sa pauzama između turnusa od 10-15 dana. Pilići se smještaju u čist dizefikovani objekat, prethodno zagrijan i to 15-18 komada/m². Tokom tova prirast je vrlo intenzivan, tako da se uz obezbjeđenje optimalnih uslova i kvalitetne hrane po završetku tova postiže prosječna težina od oko 2,5 kg po komadu, a za ovaj prirast utroši se oko 4,5 kg hrane.

- Potrebna investiciona ulaganja za osnivanje mini farmi brojlera po predloženim modelima farmi:

VRSTA ULAGANJA	MODELI FARMI		
	500 brojlera	1000 brojlera	2000 brojlera
Građevinski objekat	10.000	20.000	30.000
O p r e m a	500	1.000	2.000
Matično jato	500	1.000	2.000
U K U P N O:	11.000	22.000	34.000

U KM

III - STRATEGIJA RAZVOJA BILJNE PROIZVODNJE

U periodu od 2010-2015. godine predviđaju se značajne strukturne promjene u biljnoj proizvodnji na području opštine Milići.

One će se odvijati u sledećim pravcima:

- Izmjeni strukture i povećanju obima proizvodnje voća.
- Povećanju obima proizvodnje kukuruza i krmnog bilja.
- Povećanju obima proizvodnje strnih žita.
- Povećanju obima proizvodnje povrća (na otvorenom i zatvorenom prostoru).
- Uvođenje u proizvodnju ljekovitog i aromatičnog bilja.

1. Program proizvodnje voća

Razvoj voćarstva na području opštine Milići se sastoji u:

- Izboru strukture voćnih zasada (u pogledu vrste voća, sortimenata i intenzivnosti uzgoja).
- Unapređenju tehnologije uzgoja i prerade voća.
- Izradi novih ili proširenju postojećih kapaciteta za preradu i skladištenje voća.

U ovom dokumentu aktivnosti će se usmjeriti na:

- Program za podizanje novih zasada i unapređenje tehnologija za uzgoj šljive.
- Program za podizanje zasada jagodastog voća (malina, kupina, jagoda, visokožbunasta borovnica).
- Program za podizanje novih zasada i unapređenje tehnologija za uzgoj jabuke.
- Program za podizanje jezgrastog voća (lješnjak).

Ostale vrste voća koje se gaje na ovom području (kruška, trešnja, dunja) imaju ekonomski značaj kao dopuna asortimana voća u okviru domaćinstva, a dijelom i za prodaju na domaćem tržištu.

- Šljiva

Šljiva se najviše uzgaja od svih vrsta voća na području opštine Milići, zahvaljujući povoljnim agroekološkim i drugim uslovima. Uzgoj je uglavnom ekstenzivan, izuzev jednog ili dva voćnjaka koja su organizovana po savremenim tehnologijama, ali koji i dalje moraju intenzivno raditi na unapređenju proizvodnje. U ovoj proizvodnji se mora postepeno ići na zamjenu vodeće sorte šljive (požegača) koja je ugrožena virusom šarke, sa otpornijim i rodnijim sortama (čačanske selekcije).

Pored ovih zadataka u periodu važenja Strategije razvoja poljoprivrede određena pažnja se mora posvetiti izgradnji i proširenju prerađivačkih i skladišnih kapaciteta (sušare i hladnjače).

U planskom periodu do 2015. godine predviđa se podizanje zasada šljive na površini od 15 ha u dvije faze i to:

- u periodu 2010-2012. godine ..... 7 ha
- u periodu 2013-2015. godine ..... 8 ha

Za uzgoj se predlažu sorte čačanske selekcije (čačanska rodna, čačanska rana i čačanska ljepotica) koje će se uzgajati u voćnjacima od 200, 500 i 1000 stabala po sistemu guste sadnje 4 x 2,5 m (1000 kom/ha).

Kod izbora lokalcije za podizanje zasada izbjegavati terene koji su izloženi jakim mrazovima (uz doline rijeka) kao i terene na kojima su česti jaki vjetrovi.

Prilikom nabavke sadnog materijala voditi računa da sadnice budu zdravstveno ispravne i certifikovane i da su iz provjerenih rasadnika. Na podignutim zasadima izvršiti pravilno formiranje krune sadnica, redovno sprovoditi mjere zaštite protiv bolesti, štetočina i korova, prihranjivati sadnice organskim i mineralnim đubrivima, a po mogućnosti i potrebi zalivati ih.

- Potrebna investiciona ulaganja u podizanje zasada

U investiciona ulaganja ulaze svi troškovi oko podizanja i njege zasada u prvoj, drugoj i trećoj godini, odnosno do stupanja voćnjaka na rod.

VRSTA ULAGANJA	U KM		
	ZASAD 0,2 ha 200 SADNICA	ZASAD 0,5 ha 500 SADNICA	ZASAD 1 ha 1000 SADNICA
Sadnice 3,5 KM/ kom	700	1.750	3.500
Priprema za sadnju, Sadnja i oprema	4.500	7.000	12.000
U K U P N O:	5.200	8.750	15.500

Za realizaciju ovog projekta potrebno je obezbjediti sledeće uslove:

- Obezbjediti podsticajna sredstva Vlade RS i Opštine.
- Obezbjediti sredstva iz kredita IRB RS.
- Proizvođačima obezbjediti adekvatne edukacije iz ove oblasti.
- Organizovati kvalitetan otkup proizvoda.

- Program podizanja jagodastog voća

Iz ove grupe voća najveći značaj ima malina, dok se jagoda i kupina uzgajaju u manjim količinama, a visoko žbunasta borovnica bi mogla biti značajna vrsta voća za uzgoj u narednom periodu za koji se radi Strategija.

- Malina

Na području opštine Milići malina se uzgaja na površini od oko 20 ha, sa tendencijom stalnog povećanja ove proizvodnje.

U periodu realizacije Strategije razvoja poljoprivrede (2010-2015.god.) predviđa se podizanje zasada maline na površini od 15 ha i to u dvije faze:

- U periodu 2010-2012. godine ..... 7 ha

- U periodu 2013-2015. godine ..... 8 ha

Predložene su sledeće sorte maline Miker i Vilamet koje će se uzgajati u malinjacima na površini od 0,2 ha , 0,5 ha i 1 ha.

Sadnice maline moraju biti zdravstveno ispravne, certifikovane i iz registrovanih rasadnika.

Uzgojni oblik je špalir sa tri reda žice.

- Potrebna investiciona ulaganja za podizanje zasada:

VRSTA ULAGANJA	ZASAD 0,2 ha 2.500 kom.	ZASAD 0,5 ha 6.250 kom.	ZASAD 1 ha 12.500 kom.
Sadnice 0,7 KM/kom.	1.750	4.375	8.750
Priprema za sadnju, Sadnja i oprema	3.500	6.250	9.250
U K U P N O:	5.250	10.625	18.000

Kod intenzivnog uzgoja maline i ostalog jagodastog voća mora se obezbediti sistem za zalivanje zasada.

- Kupina

Kupina se na području opštine Milići uzgaja u malim količinama, ali se u zadnje vrijeme tražnja za ovom vrstom voća stalno povećava i interesovanje za njen uzgoj raste.

U periodu realizacije Strategije razvoja poljoprivrede (2010-2015. god.) predviđa se podizanje za sada kupine na površini od 5 ha.

Prema agroekološkim uslovima na području opštine predlaže se za uzgoj čačanska bestrna sorta kupine, koja će se uzgajati na površini od 0,1 ha, 0,2ha i 0,5 ha.

Sadnice kupine moraju biti zdravstveno ispravne, certifikovane i iz registrovanih rasadnika. Uzgojni oblik je špalir sa tri reda žice, a razmak sadanje 3 x 1,5 m.

- Potrebna investiciona ulaganja za podizanje zasada:

VRSTA ULAGANJA	U KM		
	ZASAD 0,1 ha 220 kom.	ZASAD 0,2 ha 440 kom.	ZASAD 0,5 ha 1100 kom.
Sadnice 2,5 KM/kom.	550	1.100	2.750
Priprema za sadnju, Sadnja i oprema	2.000	3.500	6.250
U K U P N O:	2.550	4.600	90.000

- Jagoda

Jagoda se na području opštine Milići proizvodi u neznatnim količinama, ali se u zadnje vrijeme zbog sve veće potražnje na tržištu za ovom vrstom voća javlja interesovanje pojedinih poljoprivrednih gazdinstava za ovu vrstu proizvodnje. Za uspješnu proizvodnju jagode potrebno je izabrati lokaciju koja je blizu puta, blizu vode, većih naseljenih mjesta, zatim je potrebno pravilno pripremiti zemljište radi lakše i efikasnije upotrebe mahanizacije, izvršiti čišćenje zemljišta od korova, kao i dodavanje organskih i mineralnih đubriva. Sadni materijal mora biti izuzetno dobrog zdravstvenog stanja, proizveden u matičnjacima kontrolisanim od fitosanitarne inspekcije i da imaju odgovarajući certifikat.

Uzgoj jagode vršiti na otvorenom prostoru uz zastiranje dvorednom folijom, koja sprečava razvoj korova, zadržava vlagu, akumulira sunčevu svetlost i toplotu, štiti plodove od prljanja, obezbeđuje ravnomjernije sazrijevanje i lakšu berbu.

Do 2015. godine proizvodnju jagode na području opštine organizovati na površini od 2 ha i na pojedinačnim parcelama od 0,1ha, 0,2 ha i 0,5 ha.

Za uzgoj jagoda na otvorenom prostoru najpogodnije su zelene kontejnerske sadnice sa kojima se može postići prinos od 0,8 -1,2 kg po sadnici već u prvoj berbi. Sadnja se obavlja od jula do septembra meseca. U dvorednom sistemu uzgoja jagode u kome je prostor prekriven folijom,Optimalan broj sadnica je 45.000 kom/ha. Za ovaj način uzgoja jagode predlažu se sledeće sorte: Kleri, Elsanta, Madleiny, Antea, Arosa i dr.

- Potrebna ulaganja za podizanje zasada jagode:

VRSTA ULAGANJA	U KM		
	ZASAD OD 0,1 ha 4.500 SADNICA	ZASAD OD 0,2 ha 9.000 SADNICA	ZASAD OD 0,5 ha 22.500 SADNICA
Sadnice 0,4 KM/kom.	1.800	3.600	9.000
Priprema za sadnju, sadnja, njega zasada i oprema	1.100	2.200	5.500
U K U P N O:	2.900	5.800	14.500

- Visoko žbunasta borovnica

Plodovi visokožbunaste borovnice su veoma kvalitetni i izuzetno traženi kako na domaćem, tako i na ino tržištu, a posebno u kombinacijama sa drugim vrstama jagodastog voća.

Na području opštine Milići uzgajivači voća nemaju nekih iskustava u uzgoju borovnice. Na osnovu analize agro ekoloških uslova područja, može se zaključiti da postoje adekvatni uslovi za uzgoj visoko žbunaste borovnice. To su lokacije sa vlažnim i prozračnim zemljištima na nadmorskoj visini od 300-900 m. Za podizanje zasada borovnice mora se koristiti isključivo sadni materijal proizveden u rasadnicima, izuzetno dobrog zdravstvenog stanja i mora posjedovati odgovarajući sertifikat. Sadni materijal se za sada može nabaviti samo iz uvoza.

U periodu važenja Strategije razvoja poljoprivrede predviđa se podizanje zasada visoko žbunaste borovnice na površini od 2 ha. Predlaže se uzgoj borovnice na površinama od 0,1 ha, 0,2 ha i 0,5 ha. Uzgojni oblik je žbun zasađen u redove rastojanja od 3 m, a razmak između sadnica u redu je 1,5 m (2.200 sadnica/ha).

Najpogodnije sorte visoko žbunaste borovnice za uzgoj na području opštine su bluta i blukop. Ovo su vrlo rodne sorte, otporne na mrazeve i sušu, kao i na razne vrste bolesti, a i dobro podnose transport i skladištenje. Nakon treće godine uzgoja daju rod od 2 kg/čokotu, a od 5-6 godine ostvareni rod voća u potpunosti opravdava uložena sredstva. Borovnica je dugovječna biljka i njen vijek eksploatacije traje od 30-50 godina.

- Potrebna investiciona ulaganja za podizanje zasada:

VRSTA ULAGANJA	U KM		
	ZASAD OD 0,1 ha 220 SADNICA	ZASAD OD 0,2 ha 440 SADNICA	ZASAD OD 0,5 ha 1100 SADNICA
Sadnice 7 KM/ kom.	1.540	3.080	7.700
Priprema za sadnju, sadnja i oprema	2.460	3.920	9.800
U K U P N O:	4.000	7.000	17.500

- J a b u k a

Uzgoj jabuke na području opštine Milići je ekstenzivan, a stabla su zasađena većinom na okućnicama i nisu iz reda kvalitetnih i visokorodnih sorti jabuke.

U svijetu se danas najviše od svih vrsta voća uzgaja jabuka. Jabuka ima životni vijek od 25-30 godina, a prvi značajniji rod se može očekivati između 3-5 godina.

Za podizanje zasada jabuke mora se koristiti sadni materijal proizveden u rasadnicima, izuzetno dobrog zdravstvenog stanja i mora posjedovati odgovarajući certifikat.

U periodu važenja Strategije razvoja poljoprivrede, predviđa se podizanje zasada jabuke na površini od 5 ha. Za uzgoj se predlažu sledeće sorte jabuke: ajdared, zlatni delišes, grini snit, jonagold i dr., koje će se uzgajati u voćnjacima površine od 0,1 ha, 0,2 ha i 0,5 ha, po sistemu guste sadnje 4 x 2 m (1250 kom/ha).

Na podignutim zasadima izvršiti pravilno formiranje krune sadnica, redovno sprovoditi mjere zaštite protiv raznih bolesti, štetočina i korova, prihranjivati sadnice organskim i mineralnim đubrivima, a po mogućnostima i potrebi zalivati ih. U punoj rodnosti očekuje se prinos po stablu između 30-50 kg jabuka.

- Potrebna ulaganja za podizanje zasada jabuke:

VRSTA ULAGANJA	U KM		
	ZASAD 0,1 ha 125 SADNICA	ZASAD 0,2 ha 250 SADNICA	ZASAD 0,5 ha 625 SADNICA
Sadnice 3,5 KM/ kom.	437,50	875,00	2.187,50
Priprema za sadnju, sadnja i oprema	2.500,00	4.500,00	8.000,00
U K U P N O:	2.937,50	5.375,00	10.187,50

U investiciona ulaganja ulaze svi troškovi oko podizanja i njege zasada u prvoj, drugoj i trećoj godini, odnosno do stupanja voćnjaka na rod.

- Program za podizanje jezgrastog voća

Ova vrsta proizvodnje na području opštine Milići nije zastupljena, izuzev mali broj stabala oraha zasađenih kao drvoredi na rubovima imanja. Proizvodnja lješnika takođe nije zastupljena na području opštine, ali se zbog sve veće potražnje ovog proizvoda na tržištu javlja interesovanja pojedinih poljoprivrednih gazdinstava za ovu vrstu proizvodnje.

Lješnik je biljka koja ima dug životni vijek (70-100 godina), a plodnost od 50-70 godina. Korijenov sistem je prilično plitak sa dubinom od 50-60 cm, pa ga je potrebno navodnjavati (oko 800 l godišnje je potrebno za jednu sadnicu). Lješnik počinje da rađa u 3-4 godini, a punu rodnost dostiže u 7-8 godini, kada daje prinos od 8-12 kg po jednom stablu. Optimalan broj sadnica lješnika po jednom hektaru je 500 komnada. Sadnja će se izvršiti u redovima sa rastojanjem od 5 m, a razmak između sadnica u redu je 4 m.

U periodu važenja Strategije razvoja poljoprivrede (2010-2015. godine), predviđa se uzgoj lješnika na površini od 2 ha, a proizvodnja bi se organizovala na zasadima od 100, 200 i 500 sadnica.

Za uzgoj lješnika predlažu se sledeće sorte: istarski i rimski lješnik, a za oprašivanje crveni lambert. Sadni materijal mora biti izuzetno dobrog zdravstvenog stanja, mora biti proizveden u provjerenim rasadnicima i da ima odgovarajući certifikat.

- Potrebna ulaganja za podizanje zasada lješnika:

VRSTA ULAGANJA	U KM		
	ZASAD 0,2 ha 100 SADNICA	ZASAD 0,4 ha 200 SADNICA	ZASAD 1 ha 500 SADNICA
Sadnice 5 KM/ kom.	500	1.000	2.500
Priprema za sadnju, sadnja i oprema	3.000	6.000	10.000

UKUPNO:	3.500	7.000	12.500

2. Program proizvodnje kukuruza i krmnog bilja

U planskom peirodu najveći dio ove proizvodnje biće u funkciji razvoja stočarstva, kao veoma značajne grane poljoprivrede. Dostignutu proizvodnju kukuruza od 400 ha i krmnog bilja od 128 ha u 2008. godini povećati u periodu važenja Strategije razvoja poljoprivrede za količine predviđene u segmentu razvoja stočarstva. Na kraju strateškog perioda kukuruz bi se uzgajao na površini od cca 600 ha, a krmno bilje na površini od cca 250 ha. Površine zasijane ovim kulturama učestvuju sa 19% u oraničkim površinama. Veći dio proizvedenog kukuruza bi se koristio kao stočna hrana u zrnju, a ostatak proizvodnje kao silaža. Ostale količine kabaste hrane za razvoj stočarstva bi se proizvele na livadama i pašnjacima.

U ovom periodu planirati povećanje prinosa (po jedinici površine i ukupno) kukuruza i ostalog krmnog bilja, unapređenjem tehnologije proizvodnje, zalivanjem zasijanih površina, adekvatnim đubrenjem sa organskim i mineralnim đubirivima, efikasnom zaštitom usjeva od bolesti, štetočina i korova i blagovremenom žetvom i kvalitetnim skladištenjem.

Za proizvodnju kukuruza i krmnog bilja, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u Vladi RS, obezbjeđuje podsticajna sredstva za regresiranje repro materijala (dizel gorivo i vještačko đubrivo), a Opština Milići svojim budžetom je predvidjela određena sredstva kao podršku poljoprivrednoj proizvodnji, iz koji se ostvaruju podsticaji za proizvodnju kukuruza i krmnog bilja.

- Kalkulacija proizvodnje kukuruza za 1 ha:

O P I S	U KM V R I J E D N O S T
- Troškovi materijala (sjeme, đubrivo, hemijska sredstva)	450
- Troškovi mehanizacije	450
- Troškovi radne snage	100
- Ostali troškovi	50
UKUPNO TROŠKOVI	1.050
Vrijednost proizvodnje 5 t/ha	1.500
Dohodak	450

3. Program proizvodnje strnih žita

Proizvodnja strnih žita na području opštine Milići još uvijek nije dostigla neke značajnije vrijednosti, iako objektivno za to postoje realni uslovi. Zbog nedostatka potrebne mehanizacije (kombajn) poljoprivredna gazdinstva izbjegavaju ovu proizvodnju, a ako se bave njome, to je isključivo za vlastite potrebe, a dijelom za ishranu stoke, koja se takođe ekstenzivno uzgaja.

Strategijom razvoja poljoprivrede opštine Milići predviđa se ozbiljnija proizvodnja u oblasti stočarstva, pa bi se u cilju obezbjeđenja jednog dijela hrane moralo ozbiljnije prići i ovoj proizvodnji. Proizvodnju pšenice u 2008. godini na površinama od 40 ha i zanemarljive količine ječma i zobri, do 2015. godine treba značajno povećati i tako obezbjediti dio hrane za stanovništvo, a dio za razvoj stočarstva. Predviđa se proizvodnja ovih kultura na površini od 100 ha, a i dalje će zadržati prirodni karakter.

Za proizvodnju strnih žita, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u Vladi RS obezbjeđuje podsticajna sredstva za regresiranje repromaterijala (dizel gorivo 120 l/ha i vještačko đubrivo 260 kg/ha). Visina regresa je 20% od ugovorene cijene između Republičke direkcije za robne rezerve i dobavljača i za taj iznos se umanjuje cijena koju plaća krajnji korisnik.

- Kalkulacija proizvodnje pšenice za 1 ha:

Opština Milići

Strategija razvoja poljoprivrede na području opštine Milići za period 2010-2015 godina

O P I S	U K M
O P I S	V R I J E D N O S T
- Troškovi materijala (sjeme, đubrivo, hemijska sredstva)	500
- Troškovi mehanizacije	500
- Troškovi radne snage	100
- Ostali troškovi	50
UKUPNO TROŠKOVI	1.150
Vrijednost proizvodnje 3,5 t/ha	1.400
Dohodak	250

4. Program proizvodnje povrća

Proizvodnja povrća na području opštine Milići, u periodu važenja Strategije razvoja poljoprivrede (2010-2015. godina) neće imati strateški značaj, ali će u svakom slučaju imati ekonomski značaj i poslužiti kao dopuna asortimana poljoprivrednih proizvoda, kako za potrebe proizvođača, tako i za potrebe tržišta.

U planskom periodu akcenat proizvodnje povrća će se dati na dva projekta:

- a) Projekat proizvodnje krompira i pasulja.
- b) Projekat proizvodnje povrća u zatvorenom prostoru.

a) Projekat proizvodnje krompira i pasulja

Cilj projekta se sastoji u značajnom povećanju prinosa krompira i pasulja po jedinici zasijane površine i ukupno. U periodu realizacije Strategije razvoja poljoprivrede do 2015. godine krompir bi trebalo zasijati na površinama od 100-150 ha godišnje, gdje bi se ostvarivao prinos od 1200-1800 t, a pasulj posebno i među usjevima na površini od cca 30 ha godišnje sa prinosom od oko 25 t.

Predlažu se sledeće sorte crvenog i bijelog krompira: dezire, jerla, kenebek, kondeor, amarosa i dr. – sorte koje dobro uspejavaju na našim prostorima, dok se za gajenje pasulja predlažu sorte niskog rasta (čučavci), kao što su galeb, biser, panonski gradištanac, panonski tetovac i druge vrste pogodne za uzgoj.

Sjemenski materijal je uslov za postizanje visokih prinosa i dobrog kvaliteta ploda, što znači da se mora upotrebljavati zdravo i sertifikovano sjeme odgovarajuće reprodukcije. Proizvodnja i jedne i druge kulture na području opštine je ekstenzivna i takva će ostati i u narednom periodu, što znači da će se proizvodnja organizovati najvećim dijelom za vlastite potrebe, a manji dio za tržište.

b) Projekat proizvodnje povrća u zatvorenom prostoru

Proizvodnja povrća u zatvorenom prostoru (plasticima) na području opštine Milići do sada je bila zanemarljiva.

Cilj projekta je organizacija i intenziviranje proizvodnje povrća u zatvorenom prostoru za sopstvene potrebe domaćinstava i za potrebe lokalnog tržišta. Ako se dobro organizuje ova proizvodnja može biti visoko profitabilna. Proizvodnjom povrća u plasticima postižu se 2,5-3 puta bolji rezultati od iste proizvodnje na njivama. Za ovu vrstu proizvodnje mogu se koristiti plasticima od 100-500 m². Najekonomičnija proizvodnja povrća je u plasticima 30 x 8 x 3,8 m tj. od 240 m². Ovi plasticima se rade od čeličnih cijevi određenih dimenzija, lučno savijeni, sa adekvatnom zaštitom. Na čeonim dijelovima plasticima nalaze se prozori i vrata, a sa bočnih strana se nalaze ventilacioni otvori. Pokriveni su kvalitetnom folijom koja se može koristiti nekoliko godina. Za zalivanje povrća u plasticima koristi se sistem kap po kap. Cijena ovakvog plasticima sa sistemom za zalivanje povrća je cca 6.000 KM. Najčešće vrste povrća koje će se proizvoditi u plasticima su zelena salata, mladi luk u prvoj

berbi, a paradajz, paprika i krastavci, kao glavni usjevi u drugoj berbi. U dobro organizovanu proizvodnju povrća u plastenicima već u prvoj godini se od ostvarenog prinosa investiciona ulaganja najvećim dijelom otplate. Ako se uzmu u obzir podsticajna sredstva Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede koja iznose 20% od visine investiranih sredstava u plastenik, onda je ova proizvodnja već u prvoj godini u potpunosti isplativa. Strategijom razvoja poljoprivrede opštine Milići do 2015. godine, predviđa se proizvodnja povrća u plastenicima na ukupnoj površini od 0,5 ha.

- Program proizvodnje ljekovitog i aromatičnog bilja

Do sada ova proizvodnja na području opštine Milići nije bila zastupljena, izuzev sakupljanja samoniklog ljekobilja (srijemož i neke druge vrste u manjim količinama).

Značaj projekta determinišu sledeće opšte poznate i značajne činjenice:

- a) Na domaćem i stranom tržištu raste tražnja za proizvodima od ljekovitog bilja.
- b) Na području opštine postoje značajne nedovoljno korištene površine zemljišta na kome se može rentabilno uzgajati ljekovito bilje.

Cilj projekta je uvođenje u organizovanu proizvodnju ljekovitog bilja, povećanje broja zaposlenih i povećanje dohotka poljoprivrednih gazdinstava.

U periodu važenja Strategije razvoja poljoprivrede na području opštine Milići, trebalo bi planirati proizvodnju sledećeg ljekovitog bilja: kamilica, nana, lavanda, kantaron, neven, sljez i drugo bilje.

- Potrebna ulaganja u proizvodnju ljekobilja na površini od 1 ha su cca 8.000 KM.
- Vrijednost proizvodnje sa površine od 1 ha je cca 12.000 KM.

Ovu proizvodnju bi trebalo organizovati u dvije faze na površinama od:

I faza (2010-2012. god.) ..... 5 ha

II faza (2013-2015. god.) ..... 5 ha

Za realizaciju ovog projekta potrebno je obezbediti adekvatnu edukaciju potencijalnih proizvođača, kao i objekte za smještaj i doradu ljekovitog bilja (sušare AD „Boksit“ Milići – proširenje ili izgradnja novih).

IV STRATEGIJA RAZVOJA ALTERNATIVNIH I DRUGIH GRANA POLJOPRIVREDE

1. Alternativne i druge grane poljoprivrede

U nekom budućem vremenu alternativne grane poljoprivrede trebale bi zauzeti značajno mjesto u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Za sada je nešto značajnija proizvodnja organizovana u oblasti pčelarstva i ribarstva. Strategijom razvoja poljoprivrede treba predvidjeti povećanje proizvodnje u ovim oblastima, a podršku dati uzgoju jestivih gljiva i organskoj proizvodnji u oblasti biljne i stočarske proizvodnje za šta realno postoje adekvatni uslovi.

U oblasti pčelarstva postojeću proizvodnju od cca 10.000 kg meda sa oko 1000 košnica pčela u periodu važenja Strategije razvoja poljoprivrede (do 2015. godine) uvećati za 50% to jest organizovati proizvodnju meda sa 1500 košnica. U ovoj oblasti preko Udruženja pčelara organizovati permanentan edukativni proces pčelara po svim značajnim pitanjima savrmenog uzgoja i zaštite pčela.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u Vladi RS obezbeđuje premije za uzgoj pčela, a mogu ga ostvariti pčelari koji imaju minimum 50, a najviše 300 košnica. Cijena košnice sa pčelama, saćem u košnicama, zalihom meda i polena iznosi cca 200 KM, a vrijednost opreme po pčelinjaku iznosi minimum 500 KM.

Za podizanje jednog pčelinjaka od 30 košnica čija je proizvodnja rentabilna potrebno je uložiti sredstava:

- 30 košnica x 200 KM	6.000 KM
- O p r e m a	500 KM
U K U P N O:	6.500 KM

U oblasti ribarstva do 2015. godine nerealno je planirati izgradnju novih ribnjaka, s obzirom da se postojeći nedovoljno koriste, a ribnjak u Štedriću trenutno nije u funkciji. U periodu važenja Strategije razvoja poljoprivrede 2010-2015. godine po mogućnosti ribnjak u Štedriću staviti u funkciju i u njemu, kao i u ostala dva ribnjaka (AD „Boksit“ Milići i ribnjak u Zagrađu) organizovati optimalnu proizvodnju pastrmke koja bi trebalo dostići godišnju proizvodnju od cca 35 tona.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u Vladi RS daje premije registrovanim proizvođačima ribe koji su u sistemu PDV-a.

Na području opštine Milići za sada nema organizovanog uzgoja gljiva, izuzev individualnog sakupljanja samoniklih jestivih gljiva sa kojima su bogate šume opštine.

U Strategiji razvoja poljoprivrede do 2015. godine treba predvidjeti uzgoj gljiva koje ne zahtjevaju posebne uslove, a i čija je proizvodnja prilično jednostavna. U ovom slučaju treba se opredijeliti za uzgoj gljive bukovače i šampinjona.

Bukovača se može uzgajati u gotovo svakom zatvorenom prostoru, bez obzira na njegovu uređenost i lokaciju, s tim da je u njemu obezbjeđena optimalna temperatura i stalna visoka vlažnost. Za početno pokretanje proizvodnje nije potreban veliki prostor, a razlog tome je uređen poseban sistem slaganja vreća sa supstratom u redove između vertikalnih drvenih letvi visine do četiri reda. U prostoru od 30 m² može se smjestiti oko 400 vreća, a u prostoru od 50 m² cca 700 vreća, što je za početnu proizvodnju najoptimalnija količina. Težina svake vreće sa supstratom je oko 20 kg. Ciklus proizvodnje ove vrste gljive traje oko dva mjeseca, što znači da se godišnje može ponoviti šest ciklusa.

Prinos gljive se kreće od 15 do 30% od težine vreća sa supstratom. Troškovi uzgoja gljive bukovače po jednoj vreći su cca 4,5 KM, a ostvareni prihod oko 6,5 KM po vreći. U jednom proizvodnom ciklusu izvrše se tri berbe.

U prvoj berbi postiže se prinos od 15% od težine vreće, u drugoj 20%, a u trećoj berbi 25%.

Iz ovih pokazatelja je vidljiva mogućnost zarade sa malim ulaganjima, koja se u svakom ciklusu vraćaju a i korištenje prostora koji ne zahtjeva velika ulaganja.

Uzgoj šampinjona je nešto zahtjevnija proizvodnja od ostalih vrsta gljiva iz razloga što zahtjeva strogo kontrolisane uslove (temperatura, vlažnost, savršena čistoća objekta, ventilacija, kvalitetan kompost zasijan micelijem, stručnost itd.) koji obezbjeđuju rentabilnu proizvodnju.

Za početno bavljenje ovom proizvodnjom nije potreban veliki prostor (mogu to biti podrumi, staje, napušteni tuneli, kao i svi drugi prostori debelih zidova, površine od 30-100 m² u koje se mogu smjestiti od 300-1000 vreća kompasta, iz razloga što je sistem slaganja vreća sa kompastom dobro uređen – postavljeni rafori visine do četiri reda.

U prvoj fazi uzgoja šampinjona potrebno je postići temperaturu od 20-25 °C i ta temperatura ne smije da varira. Takođe u ovoj fazi je potrebna visoka relativna vlažnost vazduha od 90-95%.

U drugoj fazi - fazi rasta plodova gljive temperaturu treba spustiti na 17-18 °C, a vlažnost vazduha ispod 95%. Berba šampinjona počinje nakon 38 dana uzgoja, a odvija se u 3-4 talasa, sa razmakom između talasa od 4-5 dana.

Jedna vreća kompasta može da obezbjedi prinos od 4-5 kg gljiva. Troškovi proizvodnje šampinjona po vreći iznose oko 7 KM, a prihodi oko 12 KM po vreći.

Proizvodnja šampinjona se može organizovati tokom cijele godine uz obezbjeđenje optimalnih uslova, a godišnje se može obezbjediti oko 5 ciklusa.

2. Organska proizvodnja (biljna i stočarska), standardizacija autohtonih proizvoda sa geografskim porijeklom

Organska proizvodnja ima za cilj, pored proizvodnje zdrave hrane i intenziviranje stočarske proizvodnje, pošto se oslanja u potpunosti na upotrebu organskih đubriva, a to za sobom povlači povećanje površina zasijanih stočnom hranom, veću zaposlenost itd. Stalni rast tražnje za organskim proizvodima u svijetu ukazuje na to da ova proizvodnja može biti veoma profitabilna, ukoliko se na pravi način koriste prirodni resursi, znanje i proizvodno iskustvo.

Da bi se zasnovala organska proizvodnja neophodno je obezbjediti prostornu izolaciju zemljišnih parcela i farmi od mogućih izvora zagađenja (pesticidi, otpadne vode, polen od genetski modifikovanih usjeva). Pored ovih uslova na parcelama za organsku proizvodnju se mora obezbjediti propisani kvalitet vode za navodnjavanje, sadržaj štetnih materija ne smije preći propisane maksimalno dozvoljene vrijednosti itd. Da bi se ovi uslovi ispoštovali kontrolor certifikacijske organizacije uzima uzorke zemljišta i vode i daje ih na laboratorijsku analizu.

Za organsku proizvodnju bilja mora se izvršiti izbor vrsta i sorti koje su prilagođene agroekološkim uslovima. Sjeme i sadni materijal bi trebalo da potiču iz organske proizvodnje, a ukoliko se ne mogu naći na tržištu u prelaznom periodu se mogu koristiti i oni iz konvencionalne proizvodnje (ako nisu hemijski tretirani) uz odobrenje kontrolora certifikacijske organizacije.

Za organsku stočarsku proizvodnju, pčelarstvo, ribarstvo i živinarstvo neophodno je takođe izvršiti izbor vrsta i rasa životinja koje imaju visok prag adaptacije na lokalne uslove i koje su otporne na razne bolesti. Prednost prilikom odabira imaju domaće rase životinja, a cilj ovog izbora je izbjegavanje specifičnih bolesti ili zdravstvenih problema koji su karakteristični za vrste i rase koje se uzgajaju u konvencionalnoj proizvodnji.

Organski proizvodi se pakuju u ambalaži od prirodnih materijala i ne smije se koristiti ambalaža koja je već jednom korištena.

U Republici Srpskoj je jula 2006. godine usvojen Zakon o organskoj proizvodnji i organskim proizvodima, kao i svi podzakonski akti kojim su propisana pravila proizvodnje, prerade, skladištenja, transporta, prometa, obilježavanja organskih proizvoda i druga pitanja iz ove oblasti, a krajem godine izabran je nacionalni znak kojim se obilježavaju certifikovani proizvodi.

Usklađivanje zakonskih i podzakonskih akata sa propisima EU osim obaveza usklađivanja nacionalnih propisa sa zakonodavstvom EU, doprinijeće i lakšem izvozu domaćih organskih proizvoda na strano tržište.

U Republici Srpskoj postoje idealni uslovi za proizvodnju zdrave organske hrane, međutim ovaj vid proizvodnje je još uvijek nerazvijen. Ova proizvodnja je dosta zahtjevnija i u prosjeku za 30% skuplja od konvencionalne proizvodnje.

U opštini Milići postoje adekvatni uslovi za proizvodnju organske hrane, ali da bi se krenulo u ovu vrstu proizvodnje mora se ispuniti dosta uslova među kojima su najvažniji:

- Potencijalne proizvođače organske hrane treba organizovati u određena udruženja i obezbjediti im adekvatan proces edukacije iz ove oblasti.
- Definisati zemljišne parcele i stočarske farme koje moraju biti izolovane od mogućih izvora zagađenja.
- Obezbjediti potreban kvalitet vode za navodnjavanje odabranih parcela i pojenje stoke.
- Uskladiti razvoj biljne i stočarske proizvodnje.
- Prelazak sa tradicionalne na organsku proizvodnju vršiti u etapama.

- U prelaznom periodu proizvođač i ovlašteno tijelo za izdavanje certifikata za organsku proizvodnju zajednički će utvrditi mjere i uslove za dobijanje certifikata.
- Pridržavati se strogo zakonskih propisa vezanih za organsku proizvodnju.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u Vladi RS obezbjeđuje premije za organsku biljnu proizvodnju u visini od 150 KM/ha.

V USLOVI ZA REALIZACIJU STRATEGIJE

Da bi se Strategija razvoja poljoprivrede opštine Milići za period 2010-2015. godine u potpunosti realizovala, potrebno je izraditi planska dokumenta i projekte koji će omogućiti racionalno gazdovanje zemljišnim prostorom i racionalno korištenje zemljišnih, vodnih i drugih resursa.

Pored toga, potrebno je obezbjediti uslove koji će privući domaće i ino partnere da ulažu u razvoj poljoprivrede, zatim stvoriti uslove za očuvanje i unapređenje životne sredine, uvođenje novih tehnologija u proizvodnji, preradi i prodaji poljoprivrednih proizvoda, kao i stvaranje uslova za razvoj drugih pratećih grana poljoprivrede.

Potrebno je stvoriti uslove koji će zaustaviti migraciju stanovništva sa sela, uložiti određena sredstva za brži razvoj ruralnog područja i ekonomski zainteresovati poljoprivredne proizvođače za intenzivnu proizvodnju i bolji životni standard.

Za realizaciju strateških projekata iz oblasti stočarstva i biljne proizvodnje, postizanje boljih ekonomskih rezultata u ovim proizvodnjama, kao i angažovanje što većeg broja poljoprivrednih proizvođača za bavljenje poljoprivredom, neophodno je postojeće prerađivačke kapacitet (sušare, klanica AD „Boksit“) što racionalnije koristiti, a ako su ograničeni proširiti ih i izgraditi nove pogone za prihvatanje i uskladištenje poljoprivrednih proizvoda (hladnjače), a izgraditi malih zanatskih radionica za preradu mlijeka, voća i povrća posvetiti posebnu pažnju (proizvodnja kajmaka i sira, pečenje rakije od svih vrsta voća, dorada jestivih gljiva i dr.).

- Program za izgradnju hladnjača za voće

U okviru ovog programa sadržana su dva projekta:

- Specijalizovana hladnjača za duboko zamrzavanje i skladištenje jagodastog (malina, kupina, jagoda, borovnica) i koštičavog voća (šljiva).
- Specijalizovana hladnjača sa kontrolisanom atmosferom za čuvanje i skladištenje jabuke.

- Hladnjača za jagodasto i koštičavo voće je osnovni uslov za realizaciju strateškog plana razvoja proizvodnje ovih vrsta voća. Pored skladišnog prostora sa temperaturnim režimom od -20°C, potrebno je obezbjediti i ugraditi uređaje za duboko zamrzavanje plodova na temperaturi od -30°C, kao i odgovarajuću tehnološku opremu za prebiranje, pakovanje i skladištenje smrznutog voća.

Za ove namjene na području opštine Milići do 2015. godine do kada važi Strategija razvoja poljoprivrede neophodno je izgraditi hladnjaču do 500 tona za koju bi bilo potrebno izdvojiti cca 500.000 KM.

- Hladnjača sa kontrolisanom atmosferom je jedan od značajnih uslova za realizaciju programa proizvodnje, skladištenja i pripreme za izvoz jabuke na strano tržište. Za potrebe opštine Milići do 2015. godine potrebno je izgraditi hladnjaču ovog tipa kapaciteta od 500 t za koju je potrebno izdvojiti cca 500.000 KM.

Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i poljoprivredu u Vladi RS daje podsticajna sredstva za izgradnju ovih pogona u visini od 20% od visine investiranih sredstava, a koja ne mogu biti veća od 40.000 KM/korisniku u toku godine.

- Program za izgradnju kapaciteta za sušenje voća i drugih proizvoda

Za realizaciju ovog programa značajne su sledeće činjenice:

- Krajem planskog perioda proizvodnja šljive na području opštine Milići bi trebala dostići proizvodnju od cca 500 t godišnje.
- Poslednjih godina na svjetskom tržištu ponovo raste tražnja suve i svježe šljive, što se posebno odnosi na rusko tržište.

Kompanija AD „Boksit“ Milići trenutno raspolaže kapacitetima za sušenje voća, ljekobilja i dr. Kapaciteta 4 t za 24 časa, što u ovom momentu zadovoljava potrebe ove vrste proizvodnje. Međutim, u navedenom periodu, periodu realizacije Strategije razvoja poljoprivrede do 2015. godine kada se očekuje značajna proizvodnja voća i drugih proizvoda, kapacitet sušare neće moći zadovoljiti potrebe sušenja, pa će se morati pristupiti proširenju postojeće ili izgradnji novih sušara.

Za sušenje šljiva vrlo su praktične male sušare koje se mogu izgraditi na vlastitim voćnjacima kapaciteta do 500 kg za 24 časa.

Kapacitet sušara treba usaglasiti sa proizvodnjom voća i drugih proizvoda koji se mogu sušiti, a za kojim postoji tražnja na tržištu.

- Potrebna investiciona ulaganja u sušare:

U KM

KAPACITET ZA 24 ČASA U KG	VRSTA SUŠARE	
	Z i d a n e	P a n e l n e
Od 500	10.000	12.000
1.000	17.000	21.000
2.000	30.000	44.000
5.000	75.000	120.000
10.000	140.000	200.000

Navedene sušare su univerzalne i mogu se koristiti za sušenje više vrsta voća i povrća, ako i šumskih plodova i ljekovitog bilja.

- Program izgradnje – rekonstrukcije klanica

Razvoj stočarstva predviđen Strategijom razvoja poljoprivrede opštine Milići do 2015. godine zahtjevaće i izgradnju kapaciteta za klanje stoke i živine. U ovom trenutku nerealno je planirati izgradnju ovih kapaciteta, ali se određena inicijativa treba usmjeriti na klanicu u kompaniji AD „Boksit“ Milići, koja sa neznatnim ulaganjima može zadovoljiti potrebe klanja stoke za Kompaniju, a i za ostale poljoprivredne proizvođače. U momentu kada ovaj kapacitet ne bude mogao zadovoljiti navedene potrebe, pristupiće se proširenju istog ili izgradnji novog objekta.

- Program za izgradnju manjih pogona ili radionica za preradu poljoprivrednih proizvoda

Program bi trebao da sadrži sledeće projekte:

- Pecare za pečenje rakije od šljive, kruške, jabuke i drugih vrsta voća.
- Pogon za otkup i doradu (sušenje, salamurenje, zamrzavanje) jestivih šumskih gljiva.
- Radionica za proizvodnju sira i kajmaka.
- Pogon za otkup i doradu kože i vune.

-Predlog organizacije poljoprivrednih subjekata na osnovama tržišne ekonomije:

Organizacija subjekata u poljoprivredi u periodu realizacije Strategije razvoja poljoprivrede opštine Milići, do 2015. godine odvijaće se u sledećim pravcima:

- Transformacija naturalnih u komercijalna privatna gazdinstva, koja će poslovati na principima tržišne ekonomije kao mala preduzeća.
- Osnivanje novih i kadrovsko jačanje postojećih udruženja poljoprivrednika po granama i linijama proizvodnje.
- Osnivanje malih privatnih preduzeća za proizvodnju i preradu poljoprivrednih proizvoda koja

će imati kooperantski odnos sa poljoprivrednim gazdinstvima.

- Ojačati veterinarsku službu, koja će obezbjeđiti sveobuhvatniju i potpuniju zdravstvenu zaštitu stoke.

Jedan od ključnih faktora za realizaciju Strategije je permanentna edukacija poljoprivrednih proizvođača.

- Uloga Skupštine opštine Milići u realizaciji Strategije

Uloga SO-e Milići u realizaciji Strategije razvoja poljoprivrede, kao što je u uvodu ovog dokumenta rečeno, sastoji se u obezbjeđenju infrastrukturnih i drugih uslova za razvoj poljoprivrede kao jedne od ekonomski značajne grane privrede.

Ona će u skladu sa usvojenim Strateškim opredjeljenjima svoju aktivnost usmjeriti na:

- Brži ekonomski razvoj područja opštine u cjelini, polazeći od toga da ukupni privredni razvoj značajno utiče na razvoj poljoprivrede.
- Potpuniji i brži razvoj seoskih područja, koji će se ostvariti kvalitetnim rješenjima svih elemenata infrastrukture (putevi, vodosnabdijevanje, snabdijevanje električnom energijom i drugim energentima, saobraćaj, stvaranje uslova za bolju zdravstvenu i socijalnu zaštitu i dr.).
- Brže i potpunije rješavanje ekoloških problema.

- Novčanu podršku programima koji imaju direktan uticaj na razvoj poljoprivrede kroz:

- a) Stimulisanje nabavke rasnih grla stoke.
- b) Regresiranje nabavke kvalitetnih sadnica voća.
- c) Regresiranje kamata na kredite za nabavku osnovnih sredstava, izgradnju mini farmi i nabavku opreme za skladištenje i preradu poljoprivrednih proizvoda.

- Edukaciju poljoprivrednih proizvođača.
- Izradu programa i projekata koji su neophodni za realizaciju ove Strategije.

Predložene mjere podrške realizaciji Strategije razvoja poljoprivrede SO-e će vršiti direktno iz opštinskog budžeta ili iz posebnog agrarnog fonda koji bi trebalo formirati.

Godišnji iznos sredstava za navedene namjene određivaće se na osnovu godišnjih planova za realizaciju strateških programa i projekata, a na osnovu realnih mogućnosti opštinskog budžeta.

KPOR

S A D R Ź A J

UVOD.....	1
1. POLAZNE OSNOVE.....	1
2. OSNOVNI PODACI O OPŠTINI MILIĆI.....	2
2.1. PRIRODNI RESURSI.....	3
2.2. PRIVREDA, KOMUNALIJE I EKOLOGIJA.....	3
2.3. OBRAZOVANJE I KULTURA.....	5
2.4. ZDRAVSTVO I SOCIJALNA ZAŠTITA.....	6
2.5. JAVNA ADMINISTRACIJA I CIVILNO DRUŠTVO.....	8
3. DRUŠTVENO EKONOMSKE PRETPOSTAVKE I NORMATIVNI OKVIR ZA IZRADU I USVAJANJE STRATEGIJE.....	10
PRVI DIO.....	12
I – ANALIZA USLOVA I OGRANIČENJA ZA RAZVOJ POLJOPRIVREDE NA PODRUČJU OPŠTINE MILIĆI.....	12
1. AGROEKOLOŠKI USLOVI.....	12
2. DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE PODRUČJA OPŠTINE.....	20
3. TEHNIČKO ORGANIZACIONI USLOVI.....	22
4. DRUŠTVENO – EKONOMSKI USLOVI.....	24
5. TRŽIŠTE.....	25
II – ANALIZA STANJA POLJOPRIVREDE NA PODRUČJU OPŠTINE.....	27
1. Ratarsko povrtarska proizvodnja.....	27
2. Voćarska proizvodnja.....	28
3. Stočarstvo.....	29
4. Ostale grane poljoprivrede.....	30
III – SWOT ANALIZA.....	31
DRUGI DIO.....	34
I – KORACI U FORMULISANJU STRATEGIJE.....	34
1. Misija strategije.....	34
2. Vizija.....	34
3. Opšti ciljevi Strategije.....	34
4. Posebni ciljevi Strategije.....	34
II – STRATEGIJA RAZVOJA STOČARSTVA.....	35
1. Strateški ciljevi.....	35
2. Robne farme u stočarstvu.....	36
III – STRATEGIJA RAZVOJA BILJNE PROIZVODNJE.....	46
1. Program proizvodnje voća.....	46
2. Program proizvodnje kukuruza i krmnog bilja.....	52
3. Program proizvodnje strnih žita.....	53
4. Program proizvodnje povrća.....	53
IV – STRATEGIJA RAZVOJA ALTERNATIVNIH I DRUGIH GRANA POLJOPRIVREDE.....	55
1. Alternativne i druge grane poljoprivrede.....	55
2. Organska proizvodnja (bilja i stočarska), standardizacija autohtonih proizvoda sa geografskim porijeklom.....	57
V – USLOVI ZA REALIZACIJU STRATEGIJE.....	59